

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΕΘΝΙΚΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ
ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ

Μαρία Σαμαρά
Κωνσταντίνος Τοπούζης

ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ (ΜΤΦΡ.)

Ομηρικά έπη Οδύσσεια

Α΄ ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ

Τόμος 4ος

Αρχαία Ελληνικά (μτφρ.)

Ομηρικά έπη Οδύσσεια

Α΄ Γυμνασίου

Μετάφραση: Δ.Ν. Μαρωνίτης

Τόμος 4ος

**Γ' Κ.Π.Σ. / ΕΠΕΑΕΚ II / Ενέργεια 2.2.1 /
Κατηγορία Πράξεων 2.2.1.α:**

**«Αναμόρφωση των προγραμμάτων
σπουδών και συγγραφή νέων
εκπαιδευτικών πακέτων»**

ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ

Δημήτριος Βλάχος

Ομότιμος Καθηγητής του Α.Π.Θ

Πρόεδρος του Παιδαγωγ. Ινστιτούτου

**Πράξη με τίτλο: «Συγγραφή νέων
βιβλίων και παραγωγή υποστηρικτικού
εκπαιδευτικού υλικού με βάση το
ΔΕΠΠΣ και τα ΑΠΣ για το Γυμνάσιο»**

Επιστημονικός Υπεύθυνος Έργου

Αντώνιος Σ. Μπομπέτσης

Σύμβουλος του Παιδαγωγ. Ινστιτούτου

Αναπληρωτής Επιστημ. Υπεύθ. Έργου

Γεώργιος Κ. Παληός

Σύμβουλος του Παιδαγωγ. Ινστιτούτου

Ιγνάτιος Ε. Χατζηευστρατίου

Μόνιμος Πάρεδρος του Παιδαγ. Ινστιτ.

**Έργο συγχρηματοδοτούμενο 75% από
το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο και
25% από εθνικούς πόρους.**

ΣΥΓΓΡΑΦΕΙΣ

Μαρία Σαμαρά, *Επίτιμη Σχολική
Σύμβουλος*

Κωνσταντίνος Τοπούζης
Φιλόλογος

ΚΡΙΤΕΣ-ΑΞΙΟΛΟΓΗΤΕΣ

Ανδρέας Βοσκός, *Καθηγητής
του Πανεπιστημίου Αθηνών*

Μαρία Ράππη, *Σχολική Σύμβουλος*
Βενετία Μπαλτά, *Φιλόλογος,
Σχολική Σύμβουλος*

ΕΙΚΟΝΟΓΡΑΦΗΣΗ

Γεώργιος Πισκοπάνης,
Εικονογράφος- Σκιτσογράφος

ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΗ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ

Ευάγγελος Μπακλαβάς, *Φιλόλογος*

ΥΠΕΥΘΥΝΕΣ ΤΟΥ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ
ΚΑΤΑ ΤΗ ΣΥΓΓΡΑΦΗ

Χριστίνα Αργυροπούλου,
Σύμβουλος του Παιδαγ. Ινστιτούτου
Αναστασία Κυρκίνη-Κούτουλα,
Σύμβουλος του Παιδαγ. Ινστιτούτου

ΥΠΕΥΘΥΝΗ ΤΟΥ ΥΠΟΕΡΓΟΥ
Αγάθη Γεωργιάδου, Φιλόλογος,
Σχολική Σύμβουλος

ΕΞΩΦΥΛΛΟ
Επεξ. εικ. του Βιβλίου (1ος τ. σελ. 88)

ΠΡΟΕΚΤΥΠΩΤΙΚΕΣ ΕΡΓΑΣΙΕΣ
«ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ –
MULTIMEDIA A.E.»

ΠΡΟΣΑΡΜΟΓΗ ΤΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ ΓΙΑ
ΜΑΘΗΤΕΣ ΜΕ ΜΕΙΩΜΕΝΗ ΟΡΑΣΗ

Ομάδα Εργασίας
Αποφ. 16158/6-11-06 και
75142/Γ6/11-7-07 ΥΠΕΠΘ

**ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΕΘΝΙΚΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ
ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ**

**Μαρία Σαμαρά
Κωνσταντίνος Τοπούζης**

**ΑΝΑΔΟΧΟΣ ΣΥΓΓΡΑΦΗΣ
ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΠΑΤΑΚΗ
www.patakis.gr**

Αρχαία Ελληνικά (μτφρ.)

Ομηρικά έπη Οδύσσεια

Α΄ Γυμνασίου

Μετάφραση: Δ.Ν. Μαρωνίτης

Τόμος 4ος

13η ΕΝΟΤΗΤΑ: θ 550-688/ <454-571>, ι ι-4ι/<ι-38>

Α΄. ΚΕΙΜΕΝΟ:

ΚΥΡΙΑ ΘΕΜΑΤΑ:

- Αποχαιρετιστήρια συνάντηση Οδυσσέα – Ναυσικάς
- Το τραγούδι για το Δούρειο Ίππο
- Θρήνος του Οδυσσέα και αυτοπαρουσίαση

Αποχαιρετισμός Ναυσικάς – Οδυσσέα

θ 550 Κι αφού τον έλουσαν
οι δούλες και τον άλειψαν με λάδι,¹
του φόρεσαν ωραία χλαμύδα και
χιτώνα. Κι έτσι λαμπρός
βγήκε από το λουτρό και
προχωρούσε προς τους άλλους

που έπιναν κρασί. Τότε κι
η Ναυσικά, με τα θεόσταλά της
κάλλη,
στάθηκε πλάι στον παραστάτη²
της καλοδεμένης στέγης
555 κι έμεινε εκεί να τον
θαυμάζει, το βλέμμα
προσηλώνοντας
στον Οδυσσέα. Ύστερα μίλησε, κι
όπως τον προσφωνούσε,

θαύμαζεν δ' Όδοσῆα έν
όφθαλμοῖσιν όρῶσα
<459>/555-6

τα λόγια της πετούσαν σαν πουλιά:
«Χαίρε, ω ξένε. Όταν μια μέρα
φτάσεις στην πατρίδα σου,
να με θυμάσαι· γιατί σ' εμένα
πρώτη οφείλεις τη ζωή σου.»³

560 Ευθύς της αποκρίθηκε με
την πολύτροπη του γνώση
ο Οδυσσεύς:

«Ω Ναυσικά, κόρη
του μεγαλόκαρδου Αλκινόου!
Ἄμποτε ο Δίας να ενδώσει,⁴
κεραυνοβόλος σύζυγος της Ἥρας,
κι εγώ να φτάσω στην πατρίδα, να
δω του νόστου μου τη μέρα·
τότε, το υπόσχομαι, σ' εσένα, σαν
θεά, εκεί τις προσευχές μου
565 θα αναπέμπω, μέχρι
το τέλος της ζωής μου,
γιατί σ' εσένα, κόρη μου, χρωστώ
που ακόμη ζω.»

Μιλώντας, κάθισε σε θρόνο,
στο πλάι του βασιλιά Αλκινόου,
κι ήταν η ώρα που το κρέας
μοίραζαν και συγκερνούσαν
το κρασί.

Τότε φτάνει κι ο κήρυκας
φέρνοντας μέσα τον Δημόδοκο,⁵
570 τον αοιδό που ο κόσμος
αγαπούσε και τιμούσε· [...]

1 (στ. 550) τον άλειψαν με λάδι:
ήταν συνήθειά τους η επάλειψη με
(αρωματικό) λάδι μετά το λουτρό.

**2 (στ. 554) στάθηκε πλάι στον πα-
ραστάτη:** Παραστάτες λέγονται
τα πλαϊνά ξύλα της θύρας (τα κου-
φώματα)· εδώ όμως παραστάτης
φαίνεται πως είναι ένας από
τους στύλους που στήριζαν
τη στέγη.

3 (στ. 553-9) Τότε [...] ζωή σου:
Ο ρόλος της Ναυσικάς τελειώνει
εδώ: θαυμάζει μόνο τον φρεσκο-
λουσμένο ήρωα (όπως και στη ρα-
ψωδία ζ) και του απευθύνει έναν
απλό – αλλά αποκαλυπτικό
των αισθημάτων της – χαιρετισμό,
που βρήκε ανταπόκριση (561–566).

**4 (στ. 562) Άμποτε ο Δίας να
ενδώσει:** μακάρι να επιτρέψει
ο Δίας.

**5 (στ. 569) φέρνοντας μέσα
τον Δημόδοκο: τον Δημόδοκο
συνόδευε ο κήρυκας, γιατί ήταν
τυφλός (όπως δείχνει ο στ. θ <64>).**

**1. Γυάλινο αρωματοδοχείο
του 5ου/ 4ου αι. π.Χ.
(Αβδηρα, Αρχαιολογικό Μουσείο)**

**2. Ναυσικά. Έργο
του Βρετανού ζωγράφου
Fr.Lord Leighton (1830-1896).**

**3. Στον αιιδό προσφέρονται δώρα.
Αγγειογραφία
του 8ου αι. π.Χ.
(Αθήνα, Εθνικό
Αρχαιολογικό Μουσείο)**

Ο Οδυσσέας τιμά τον Δημόδοκο και «παραγγέλλει» τον Δούρειο Ίππο

573 Κι αμέσως τον κήρυκα
 προσφώνησε πολύγνωμος
 ο Οδυσσεύς,

574-75 κόβοντας απ' την πλάτη
 ένα κομμάτι [...] / από ένα χοίρο
 μ' άσπρα δόντια [...]:

576 «Ορίστε, κήρυκα, πρόσφερε
 τούτο το κρέας στον Δημόδοκο,
να το γευτεί· θέλω να δείξω
 την εκτίμησή μου,
κι ας με βαραίνει η τόση θλίψη.

579-80 Γιατί πάνω στη γη όλοι
 οι θνητοί οφείλουν σέβας και τιμή /
 στους αοιδούς [...].»

584 Τότε κι οι άλλοι απλώνουν
 στο έτοιμο φαγητό τα χέρια τους,

585

κι όταν ο πόθος τους
κορέστηκε με το φαΐ, με το πιοτό,
γύρισε στον Δημόδοκο με
την πολύτροπή του γνώση
Ο Οδυσσέας και τον προσφώνησε:
«Δημόδοκε, Εσένα ξεχωρίζω από
όλους τους θνητούς στον έπαινό
μου·

σε δίδαξε ασφαλώς η Μούσα,
η κόρη του Διός, ή κι ο Απόλλων,

590

έτσι που τραγουδάς με τάξη
εξαίρετη των Αχαιών τη μοίρα,
τι έπραξαν οι Αχαιοί, τι έπαθαν,
τι έχουν υποφέρει·
σάμπως να βρέθηκες παρών
ο ίδιος ή σου τα είπε κάποιος που
τα είδε.

Μα τώρα λέω άλλαξε σκοπό,
ιστόρησέ μας για τον δούρειο ίππο,
το πώς τον έφτιαξε με τέχνη
ο Επειός,⁶ και η Αθηνά μαζί του·

595 το πώς τον δόλο αυτόν τον
έφερε επάνω στην ακρόπολη
ο θείος Οδυσσεύς, κλείνοντας μέσα
του πλήθος ανδρών –

**ὄν ποτ' ἔς ἀκρόπολιν δόλον ἤγαγε
δῖος Ὀδυσσεύς <494>/595-6**

αυτούς που ερήμωσαν το Ἴλιο.
Ανίσως κατορθώσεις με τη σωστή
σειρά κι αυτά ν' ανιστορήσεις,
τότε κι εγώ θα ομολογήσω σ' όλους
τους ανθρώπους ότι

600 ένας θεός καλόγνωμος σου
χάρισε το θείο τραγούδι.»
Ἔτσι του μίλησε, κι αυτός
θεόπνευστος φανέρωσε
του τραγουδιού του την αρχή. Απ'
το σημείο κινώντας, όταν
οι άλλοι, ανεβαίνοντας στα πλοία
με τη γερή κουβέρτα,
πήραν να φεύγουν, βάζοντας
στις σκηνές φωτιά.

605

Ενώ οι υπόλοιποι, γύρω
στον περιβόητο Οδυσσέα,
στην αγορά των Τρώων βρέθηκαν,
κρυμμένοι στην κοιλιά του αλόγου,
που μόνοι τους οι Τρώες το 'φεραν
στην ακρόπολή τους.

Ο δούρειος ίππος ήταν εκεί
στημένος, κι εκείνοι, τριγύρω
καθισμένοι, αγόρευαν πολλά κι
ανόητα. Τότε μοιράστηκε

610

στα τρία η γνώμη τους:
ή να κεντήσουν το κούφιο ξύλο
με τον άσπλαχνο χαλκό τους·⁷
ή να τον σύρουν στην κορφή, να
γκρεμιστεί πάνω στους βράχους·
ή άθικτο να τον αφήσουν, για
τους θεούς εξιλαστήριο⁸
αφιέρωμα. Κι έμελλε να συντελεστεί
η τρίτη γνώμη·

615 γιατί ήταν το γραφτό
της μοίρας τους να αφανιστούν,
αν τον προστάτεψε
η πόλη αυτόν τον μέγα δούρειο
ίππο, όπου
ήσαν κρυμμένοι οι άριστοι
των Αχαιών, στους Τρώες
απειλώντας
θάνατο και φόνο.

Και τραγουδούσε πώς των Αχαιών
τα παλικάρια πάτησαν
620 το κάστρο, όταν ξεχύθηκαν
από τον δούρειο ίππο [...].

622 Και τραγουδούσε πώς
σκορπίστηκαν, ένας εδώ άλλος
αλλού,
ρημάζοντας την πάνω πόλη·
ο Οδυσσέας όμως, σαν τον Άρη,
με τον ισόθεο μαζί Μενέλαο, πώς
τράβηξαν ορμώντας

625

στο παλάτι του Δηιφόβου·⁹
κι εκεί, διηγήθηκε, το πώς εκείνος
τόλμησε πόλεμο ανελέητο, και
τέλος νίκησε
με τη βοήθεια της αντρειωμένης
Αθηνάς.

Αυτά τραγούδαγε ο φημισμένος
αιιδός· ωστόσο ο Οδυσσέας
έλιωνε, το δάκρυ του έτρεχε
ασταμάτητο μουσκεύοντας
τα μάγουλα του.

630

Πώς μια γυναίκα μοιρολογεί
τον άντρα της πεσμένη πάνω του,
που εκεί, μπροστά στην πόλη του
και στον λαό του, πέφτει
για την πατρίδα πολεμώντας και
τα τέκνα του, να τα γλιτώσει
από τη μαύρη μέρα·
κι εκείνη, όπως τον βλέπει τώρα να
σπαρταρά και να τελειώνει,

635

γύρω του σωριασμένη,
σπαράζει από το κλάμα· ενώ
οι εχθροί
με τα κοντάρια τους πισωχτυπούν
αλύπητα στην πλάτη και
στους ώμους,
τη σέρνουν να την πάρουν σκλάβα
τους, για να βουλιάξει
στης δυστυχίας τον πόνο.

Πώς το πικρότάτο της πάθος
μαραίνει πρόσωπο και παρειές,

640

έτσι κι ο Οδυσσέας
θρηνώντας έχυνε τότε το πικρό του
δάκρυ.

Οι άλλοι καν δεν πρόσεξαν που
πνίγονταν στο δάκρυ ο ξένος,
μόνο ο Αλκίνοος το αισθάνθηκε [...].

[Και ζήτησε από τον αοιδό να
σταματήσει το τραγούδι και από
τον Οδυσσέα

662

να αποκαλυφθεί:]

669

«[...] / Πες πρώτα το όνομά
σου [...].

670

Κι ακόμη, φανέρωσε τη χώρα
σου, λαό και πόλη,
για να σε ταξιδέψουν προς τα εκεί
τα πλοία, με τους δικούς τους
λογισμούς.¹⁰ Γιατί σ' εμάς
τους Φαίακες οι καπετάνιοι
περισσεύουν,
δεν μας χρειάζονται καν
τα πηδάλια, όπως συμβαίνει με
των άλλων
τα καράβια. Μόνα τους
τα πλεούμενά μας ξέρουν τι
λογαριάζουν

675

και τι σκέφτονται
οι άνθρωποι που ταξιδεύουν·
γνωρίζουν
πόλεις και χωράφια καρπερά· κι
έτσι, ταχύτατα περνούν

το άγριο κύμα της θαλάσσης μες
στην ομίχλη,
σκεπασμένα με νεφέλη.

Κι ούτε ποτέ κινδύνεψαν να πάθουν
κάποια βλάβη ή να βουλιάξουν.

680

Μόνο που μια φορά
άκουσα τον πατέρα μου Ναυσίθοο
να λέει –
αυτός μας είπε πως ο Ποσειδών
μπορεί και να εξοργιστεί,
που εμείς όλους τούς ταξιδεύουμε
με δίχως βλάβη·

πρόσθεσε μάλιστα πως κάποια
μέρα το καλοτάξιδο καράβι, καθώς
εκείνο θα γυρνά από ταξίδι

γυρισμού, θα το συντρίψει ο θεός

685

καταμεσής στο μαύρο
πέλαγο, και πως την πόλη
θα σκεπάσει μέγα βουνό.

Τέτοια μιλούσε ο γέροντας· όμως
αυτά είναι στο χέρι του θεού

να τα εκτελέσει ή να τ' αφήσει
ατέλεστα, όπως
το κρίνει εκείνος και το προτιμήσει.
[...]»

[Ζήτησε ακόμη από τον Οδυσσέα
να μιλήσει για τις χώρες και
τους ανθρώπους που γνώρισε και
γιατί κλαίει.]

6 (στ. 594) το πώς τον έφτιαξε με
τέχνη ο Επειός: Ο Επειός είναι
ο μυθικός κατασκευαστής του δού-
ρειου/ξύλινου ίππου (δούρειος
< δόρυ: κορμός δέντρου, ξύλο)·
η επιτυχία όμως του εγχειρήματος
αυτού αποδίδεται στον Οδυσσέα
(βλ. τους στ. 595–6, εδώ, και δ 296–
315, στις σελ. 99-100 του 2ου
τόμου). Ο Οδυσσέας, λοιπόν,
επιθυμεί να ακούσει τραγουδημένο
το σπουδαιότερο κατόρθωμά του.

7 (στ. 611) να κεντήσουν το κού-
φιο ξύλο με τον άσπλαχνο χαλκό
τους: να τρυπήσουν το κούφιο
ξύλινο άλογο με τα (άσπλαχνα)
χάλκινα όπλα τους.

8 (στ. 613-4) για τους θεούς εξιλα-
στήριο αφιέρωμα: αφιέρωμα για
εξιλέωση/εξευμενισμό των θεών.

9 (στ. 625) στο παλάτι του Δηιφό-
βου: Πήγαν εκεί, προφανώς για να
πάρουν την Ελένη αφού, σύμφωνα
με τον μύθο, ο Δηίφοβος, γιος
του Πρίαμου και αυτός, πήρε γυναί-
κα του την ωραία Ελένη μετά
τον θάνατο του Πάρη.

10 (στ. 670-1) να σε ταξιδέψουν [...]
τα πλοία, με τους δικούς τους λο-
γισμούς: Τα πλοία των Φαιάκων πα-
ρουσιάζονται αυτοματοποιημένα,
όπως αυτόματα κινούνται και άλλα
αντικείμενα σε παραμύθια όλων
των λαών.

4. Ο Δούρειος Ίππος.
Στόμιο πήλινου αμφορέα
του 650 π.Χ. (Μύκονος,
Αρχαιολογικό Μουσείο)

5. Επειός και Αθηνά.
Αγγειογραφία του 5ου αι.
π.Χ. - διασκευή. (Μόναχο, Κρατική
Συλλογή Αρχαιοτήτων)

6. Ο Δούρειος Ίππος με
τους Τρώες να πανη-
γυρίζουν «τη λήξη
του πολέμου». (Από
την ταινία Τροία του
Βόλφγκανγκ Πίτερσεν,
2004)

7. Ο Οδυσσέας θρηνεί
ακούγοντας
το τραγούδι (κάρτα).

8. Σκηνή συμποσίου.

Θραύσμα αγγείου από
το Καβείριο της Θήβας -
4ος αι. π.Χ. (Αθήνα, Εθνικό Αρχαιο-
λογικό Μουσείο)

Η απάντηση του Οδυσσέα

1 Γυρνώντας τότε του
αποκρίθηκε ο Οδυσσέας
πολύγλωμος:
«Ευγενικέ μου Αλκίνοε, που
ξεχωρίζεις πρώτος
στον λαό σου,
ωραίο πράγματι ν' ακούς έναν καλό
αιιδό,
όπως αυτός εδώ, με θεία θα 'λεγες
φωνή.

5 Κι ομολογώ, απόλαυση
άλλη δεν υπάρχει πιο χαριτωμένη,
οι καλεσμένοι, καθισμένοι
στη σειρά, ακούν τον αιιδό

απ' όταν σμίγει ο κόσμος όλος
σ' ευφροσύνη: στην αίθουσα
προσηλωμένοι, και τα τραπέζια εκεί
μπροστά γεμάτα
ψωμί και κρέας· ο οινοχόος να
τραβά απ' τον κρατήρα
10 το κρασί και να περνά, να
το κερνά στις κούπες.
Βαθιά το αισθάνομαι πως είναι αυτό
ό,τι πιο ωραίο υπάρχει.¹¹
Εσένα όμως η ψυχή σου ορμήθηκε
να μάθεις τις βαριές μου
συμφορές, για να με κάνεις πιο
πολύ να οδύρομαι και
να στενάζω. [...]

20 Είμαι λοιπόν ο Οδυσσεύς,
γιος του Λαέρτη, όλοι καλά με
ξέρουν
για τους δόλους μου, η φήμη μου
έχει φτάσει ψηλά στον ουρανό.

**Πατρίδα μου η Ιθάκη, που τη
γνωρίζεις εύκολα· στη μέση της**

**εἴμ' Ὀδυσσεύς Λαερτιάδης, ὃς πᾶσι
δόλοισιν / ἀνθρώποισι μέλω, καὶ
μευ κλέος οὐρανὸν ἵκει. / ναιετάω
δ' Ἰθάκην εὐδείελον·
<19-21> / 20-22**

**υψώνεται βουνό, το Νήριτο
περήφανο, ο άνεμος κλονίζει
τα φυλλώματά του. Τριγύρω
κατοικούνται κι άλλα**

25 **πολλά νησιά, πολύ κοντά
το ένα στο άλλο [...].**

30 **Τραχιά, κι όμως καλή
[η Ιθάκη], τρέφει τα παλικάρια της
λαμπρά –
εγώ δεν ξέρω να 'χω δει κάτι
γλυκύτερο απ' τη γη της.
Αλλά με κράτησε μακριά η Καλυψώ
στις θολωτές σπηλιές της,**

θεά δαιμονική, από τον πόθο ταίρι
της να με κάνει· [...].

36 Κι όμως δεν μπόρεσε
το φρόνημά μου να λυγίσει μες
στα στήθη·

τίποτε άλλο πιο γλυκό από
πατρίδα και γονιούς,

οὔδέν γλύκιον ἤς πατρίδος οὔδε
τοκῆων <34>/37

έστω κι αν κάποιος κατοικεί σε
τόσο πλούσιο σπίτι
αλλά σε τόπο ξένο, απόμακρο, απ’
τους δικούς του χωρισμένος.

40 Ἦλθε ο καιρός ωστόσο
τον πολυδάκρυτό μου νόστο
να ιστορήσω,

όπως ο Ζεύς τον όρισε, όταν
ξεκίνησα να φύγω από την Τροία.

11 (στ. 3-11) ωραίο [...] υπάρχει:
Υπογραμμίζεται εδώ ο αντιπολε-
μικός χαρακτήρας της Οδύσσειας:
επιδοκιμάζεται η απολαυστική
ειρηνική ζωή των Φαιάκων, που
ο πολύπαθος Οδυσσέας θεωρεί
«ό,τι πιο ωραίο υπάρχει».

9. Οινοχόη με δίχρωμη
διακόσμηση του 7ου αι. π.Χ.
(Λευκωσία, Μουσείο Κύπρου)

10. Πλοίο. Τοιχογραφία από το
Ακρωτήριο της Θήρας - 1550-1500
π.Χ. (Αθήνα, Εθνικό Αρχαιολογικό
Μουσείο)

Β΄. ΠΑΡΑΛΛΗΛΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

**«Ο φιλόπατρις» του Ανδρ.
Κάλβου (1792-1869)**

Ω φιλτάτη πατρίς,
ω θαυμασία νήσος,
Ζάκυνθε· συ μου έδωκας
την πνοήν, και του
Απόλλωνος
τα χρυσά δώρα! [...]

Ποτέ δεν σε ελησμόνησα,
ποτέ· – Και η τύχη μ' έρριψε
μακρά από σε· με είδε
το πέμπτον του αιώνος
εις ξένα έθνη. [...]

Χαίρε Αυσονία¹², χαίρε
και συ Αλβιών¹³, χαιρέτωσαν
τα ένδοξα Παρίσια·
ωραία και μόνη η Ζάκυνθος
με κυριεύει. [...]

Μοσχοβολάει το κλίμα σου,
ω φιλτάτη πατρίς μου,
και πλουτίζει το πέλαγος
από την μυρωδία
των χρυσών κίτρων. [...]

Ας μη μου δώση η μοίρα μου
εις ξένην γην τον τάφον·
είναι γλυκός ο θάνατος
μόνον όταν κοιμώμεθα
εις την πατρίδα.

(Κείμενα Νεοελληνικής Λογοτεχνίας
Β΄ Λυκείου, ΟΕΔΒ, 1989)

12 Αυσονία = Ιταλία

13 Αλβιών = Αγγλία

► ► Παραλληλίστε την αγάπη του Οδυσσέα για την Ιθάκη (ι 22–39) με την αγάπη του Κάλβου για τη Ζάκυνθο, όπως φαίνεται στα παραπάνω αποσπάσματα. (Λάβετε υπόψη σας ότι ο Κάλβος έζησε πολλά χρόνια ξενιτεμένος σε χώρες ευρωπαϊκές.)

Γ'. ΘΕΜΑΤΑ ΓΙΑ ΣΥΖΗΤΗΣΗ - ΕΡΓΑΣΙΕΣ

1. Σχολιάστε την αποχαιρετιστήρια συνάντηση Ναυσικάς – Οδυσσέα (θ 553–566) με όποιον τρόπο επιθυμείτε (δηλαδή με λόγο ποιητικό, με δραματοποίηση, με ζωγραφική κτλ. – δείτε και το σχόλιο 3).
2. Μπροστά στον Δούρειο Ίππο η γνώμη των Τρώων μοιράστηκε στα τρία (βλ. τους στ. θ 611–614).

Με ποια επιχειρήματα θα μπορούσε η κάθε πλευρά να υποστηρίξει την άποψή της;

- 3. Αναλύστε την παρομοίωση των στίχων θ 630–640.**
- 4. Στους στίχους 15–11 ο Οδυσσέας παραδέχεται πως ένα καλό συμπόσιο, παισιωμένο με τραγούδι, είναι ό,τι πιο ωραίο υπάρχει. Πώς μπορεί να δικαιολογηθεί αυτή η προτίμησή του; (βλ. και το σχόλιο 11).**
- 5. Επαληθεύει ο Δημόδοκος όσα λέγονται στο 4ο θέμα της Εισαγωγής, σελ. 27–31 του 1ου τόμου, για τους αοιδούς;**
- 6. Συζητήστε στην τάξη τις αναλογίες που διαφαίνονται ανάμεσα στον αοιδό Δημόδοκο και σε φημισμένους σύγχρονους τραγουδιστές: η θέση και ο ρόλος τους στην κοινωνία όπου ζουν,**

**η απήχηση των τραγουδιών τους
στον κόσμο, η σχέση τους με
τους ακροατές κτλ.**

11. Ιθάκη (αεροφωτογραφία).

Δ΄. ΑΝΑΚΕΦΑΛΑΙΩΣΗ

**Στη ραψωδία θ προετοιμάζεται
μεθοδικά η αποκάλυψη της ταυτό-
τητας του Οδυσσέα: Συγκινείται
από τα τραγούδια του Δημόδοκου,
που του θύμισαν το ηρωικό παρελ-
θόν του· διακρίνεται στη δισκοβο-
λία και καυχιέται για τις επιδόσεις
του στο τόξο και στο δόρυ· αρχίζει
έτσι να ξαναβρίσκει τον εαυτό του,**

αλλά και να προκαλεί το ενδιαφέρον των Φαιάκων για το πρόσωπό του. Όταν λοιπόν ο Αλκίνοος του ζήτησε να πει το όνομά του, να φανερώσει την πατρίδα του και να διηγηθεί σε ποιες χώρες ταξίδεψε, ήταν έτοιμος να αποκαλύψει την ταυτότητά του και να εξιστορήσει τις περιπέτειές του.

**14η ΕΝΟΤΗΤΑ: / 42/<39> κ.ε.
(περίληψη) - /240-5!2/<2!6-46!>
(ανάλυση)**

ΚΥΡΙΑ ΘΕΜΑΤΑ ·

- Οι τρεις πρώτες περιπέτειες του Οδυσσέα
- Αναμέτρηση του πολυμήχανου με τον Κύκλωπα
- Οι σχέσεις του Οδυσσέα με τους συντρόφους του

Α.1. Περιληπτική αναδιήγηση της ραψωδίας I¹ 42/<39> κ.ε.

**Αλκίνοο Ἀπόλογοι²: Τα περί Κίκονας, Λωτοφάγους και Κύκλω-
πας (Ο Οδυσσέας διηγείται τις περι-
πέτειές του στους Κίκονες,
στους Λωτοφάγους και
στους Κύκλωπες)**

Από την Τροία ο άνεμος έφερε
τα δώδεκα καράβια μου στη Θράκη.
Ληλατήσαμε³ εκεί την πόλη Ίσμα-
ρο των Κικόνων και διέταξα να φύ-
γουμε αμέσως, οι νήπιοι όμως
σύντροφοι το 'ριξαν στο φαγοπότι.
Δεχτήκαμε τότε αντεπίθεση και
υποχωρώντας χάσαμε έξι συντρό-
φους από κάθε καράβι. Συνεχίσαμε
έτσι θλιμμένοι το ταξίδι.

Στον Μαλέα τα κύματα μας παρέ-
συραν μακριά, κι έπειτα από εννέα
μέρες βρεθήκαμε στη χώρα
των Λωτοφάγων. Έστειλα εκεί τρεις
συντρόφους να εξερευνήσουν
την περιοχή, αλλά εκείνοι έφαγαν
«τον μελιστάλαχτο» λωτό και
λησμόνησαν την πατρίδα, τους
πήρα όμως μαζί μου με τη βία.

Από εκεί τα πλοία μάς έφεραν
στη χώρα των πελώριων Κυκλώ-
πων, που ζουν απομονωμένοι και

ανοργάνωτοι, χωρίς νόμους· δεν καλλιεργούν τη γη, δεν έχουν καράβια· είναι βοσκοί και συλλέκτες αυτοφυών καρπών. Διάλεξα δώδεκα συντρόφους, πήρα και το ασκί με το δυνατό γλυκό κρασί του Μάρωνα και πήγα στη σπηλιά του θεόρατου Κύκλωπα Πολύφημου.

Ο ίδιος απουσίαζε, και οι σύντροφοι με παρακαλούσαν να πάρουμε από κει προμήθειες και να φύγουμε, εγώ όμως, δυστυχώς, δεν τους άκουσα, γιατί ήθελα να τον γνωρίσω.

Όταν μπήκε με το κοπάδι του στη σπηλιά, έκλεισε την είσοδο με πέτρα τεράστια, έκανε τις ποιμενικές δουλειές του και ρώτησε ποιο είμαστε. Του είπα την αλήθεια και ζήτησα φιλοξενία στο όνομα του Ξένιου Δία. Εκείνος όμως μίλησε περιφρονητικά για τους θεούς,

άρπαξε δύο συντρόφους και τους έφαγε. Το πρωί έφαγε άλλους δύο, και βγάζοντας το κοπάδι για βοσκή έκλεισε την έξοδο.

Ετοιμάσαμε τότε έναν πάσσαλο και το βράδυ, αφού έφαγε πάλι δύο συντρόφους, τον μέθυσά με το κρασί που είχα μαζί μου, του δήλωσα ότι ονομάζομαι Οὔτις / Κανέννας και, όταν κοιμήθηκε, τον τυφλώσαμε. Ο Πολύφημος ζητούσε βοήθεια ουρλιάζοντας και δηλώνοντας ότι τον σκοτώνει ο Οὔτις· έτσι, οι γειτονικοί του Κύκλωπες νόμισαν ότι τρελάθηκε, ενώ εγώ γελούσα ικανοποιημένος από το αποτέλεσμα της απάτης μου.

Από τη σπηλιά βγήκαμε χωρίς να μας αντιληφθεί ο τυφλωμένος γίγαντας, γιατί ψηλαφώντας

**τα κριάρια έψαχνε να μας βρει
στις ράχες τους, εμείς όμως
ήμασταν δεμένοι κάτω από
τις κοιλιές τους.**

**Απομακρυνθήκαμε παίρνοντας
μαζί μας πολλά γιδοπρόβατα και
ανοιχτήκαμε στη θάλασσα. Φώναξα
τότε λόγια εκδικητικά προς
τον Κύκλωπα, αποκάλυψα και
την ταυτότητά μου και μίλησα
προσβλητικά για τον πατέρα του,
τον Ποσειδώνα. Με τα στοιχεία που
του έδωσα, απηύθυνε κατάρα για
μένα στον πατέρα του.**

**Έτσι, όταν πατήσαμε στεριά και
πρόσφερα ευχαριστήρια θυσία
στον Δία, εκείνος δεν τη δέχτηκε·
σκεφτόταν μόνο πώς να εκπληρώ-
σει την κατάρα του Πολύφημου.**

1. Η ραψωδία ι επονομάζεται «Κυκλώπεια», επειδή το μεγαλύτερο μέρος της αναφέρεται στους Κύκλωπες.

2. «Ἀπόλογοι»: Οι διηγήσεις του Οδυσσέα στις ραψωδιές ι 41 – μ ονομάζονται «Ἀπόλογοι», και ειδικότερα «Ἀλκίνου» ή «Μεγάλοι Ἀπολογοι», για να διακρίνονται τόσο από τον «Αρήτης Απόλογον» όσο και από τον «Μικρόν Ἀπόλογον» προς την Πηνελόπη στη ραψωδία ψ.

3. Η λαφυραγωγία δεν συνδυαζόταν με την τιμιότητα ή τη δικαιοσύνη· ήταν ένας τρόπος ανεφοδιασμού του στρατού και υπογράμμιζε την παλικάριά (πρβλ. την τακτική των «κλεφτών» επί Τουρκοκρατίας).

1. Ο ιερέας των Κικό-
νων, ο Μάρωνας, προ-
σφέρει στον Οδυσσέα
ένα ασκί με εξαιρετικό
κρασί, επειδή τον σεβά-
στηκε και του χάρισε
τη ζωή. Αγγειογραφία

του 4ου αι. π.Χ. (Λίπαρι Ιταλίας,
Αρχαιολογικό Μουσείο Eoliano)

2. Τύφλωση
του Πολύφημου.

Αγγειογραφία
του 500 π.Χ.

(Παρίσι, Μουσείο Λούβρου)

A΄.2. ΚΕΙΜΕΝΟ

**Ο Οδυσσέας στη σπηλιά
του Πολύφημου:
I 240-512 / <216-461>
(με ενδιάμεσες παραλείψεις)**

**Ο Οδυσσέας με δώδεκα
συντρόφους μπαίνει στη σπηλιά
και αντιμετωπίζει τον Κύκλωπα**

240 «[...] / Φτάσαμε τότε με
σπουδή ως τη σπηλιά, εκείνον
όμως μέσα
δεν τον βρήκαμε· έβοσκε στο λιβάδι
τα παχιά του πρόβατα.
Μπαίνοντας στη σπηλιά
κοιτούσαμε έκθαμβοι το καθετί:
γεμάτα από τυριά πανέρια
καλαμένια· στις μάντρες να
στενάζουν

ερίφια κι αρνιά, με τάξη όμως
μεταξύ τους χωρισμένα· [...].

248 Τότε λοιπόν οι σύντροφοι με
προλαβαίνουν, παρακαλιούνται
με τα λόγια τους να πάρουμε όσα
τυριά, και πίσω να γυρίσουμε· [...].

253 Όμως εγώ δεν άκουσα,
πράγμα που θα 'ταν
συμφερότερο·
ήθελα να τον δω, μήπως και μου
φανεί φιλόξενος.

Ἄλλ' ἐγὼ οὐ πιθόμην, ἢ τ' ἂν πολὺ
κέρδιον ἦεν, / ὅφρ' αὐτόν τε
ἴδοιμι, καὶ εἴ μοι ξείνια δοίῃ
<228-9> / 253-4

Αλλά δεν έμελλε, μόλις τον είδαμε,
να δείξει καλοσύνη
στους συντρόφους. [...]

259 Στη ράχη κουβαλούσε
ασήκωτο φορτιό με ξεραμένα ξύλα,

260 χρήσιμο για το δείπνο του·
κι όπως το ξεφορτώθηκε
στη μέση της σπηλιάς, ξεσήκωσε
ορυμαγδό.⁴

Τρομάζοντας τότε κι εμείς,
βρεθήκαμε στο βάθος της σπηλιάς·

263-4 εκείνος μπάζει τα παχιά του
ζώα στο μεγάλο σπήλαιο, / όλα που
θ' άρμεγε [...].

266-7 Έπειτα φράζει το άνοιγμα,
ψηλά σηκώνοντας τεράστιο λίθο /
και βαρύ [...].

270 Ύστερα γονατίζοντας πήρε
να αρμέγει πρόβατα και γίδια που
βελάζουν [...].

[Έπηξε το μισό γάλα για να γίνει
τυρί και κράτησε το άλλο μισό για
να πίνει.]

276 Κι όταν με τάξη και σπουδή
αυτά τα έργα του αποτέλειωσε,

άναψε την πυρά, ρίχνει το μάτι του
σ' εμάς, και μας ρωτά:
“Ξένοι, ποιοι να ’στε; κι από πού
σας φέρνουν καταδώ οι πλωτοί σας
δρόμοι;
μήπως για εμπόριο; ή όπου λάχει
τριγυρνάτε,
280 καθώς το κάνουν οι ληστές
στα πέλαγα, παίζοντας τη ζωή τους,
στους άλλους όμως προξενούν
κακό;”⁵

Έτσι μιλώντας, η δική μας
η καρδιά πήγε να σπάσει
από τον φόβο της βαριάς φωνής
και της πελώριας θωριάς του.
Και μολοντούτο εγώ αποκρίθηκα,
μιλώντας του μ' αυτά τα λόγια:

285 “Εμείς, από την Τροία
μισεύοντας, είμαστε Αχαιοί
περιπλανώμενοι,
που μας εχτύπησαν κάθε λογής
ανέμοι [...].

293

Και να, η τύχη εδώ μας
φέρνει, οπού ικετεύοντας
προσπύπτουμε

στα γόνατά σου· ανίσως ήθελες να
μας φιλοξενήσεις, κι ακόμη

295

να μας δώσεις κάποιο δώρο,
όπως το ορίζει κι η τιμή
στους ξένους.

Αλλά σεβάσου, όσο μεγάλη αν είναι
η δύναμή σου, τους θεούς· είμαστε
ικέτες σου, κι ο Δίας εκδικείται και
τους ικέτες και τους ξένους⁶ [...].”

299

Έτσι του μίλησα, εκείνος
όμως απαντούσε μ’ άσπλαχνο
φυσικό⁷:

4 (στ. 261) ξεσήκωσε ορυμαγδό:
έκανε δυνατό κρότο.

5 (στ. 278–81) Οι στίχοι αυτοί είναι
τυπικοί· λέγονταν σε περιπτώσεις
που κάποιος έφτανε σε ξένο τόπο

και οι ντόπιοι τον αντιμετώπιζαν με καχυποψία, γιατί κυκλοφορούσαν πειρατές (βλ. και το σχόλιο 1 της 11ης Ενότητας, σελ. 105 του δεύτερου τεύχους).

6 (στ. 297) ο Δίας εκδικείται και τους Ικέτες και τους ξένους:
Ο (Ξένιος και Ικέσιος) Δίας παίρνει εκδίκηση για λογαριασμό των ξένων και των ικετών(βλ. και το σχόλιο 4 της 11ης Ενότητας, σελ. 108-109 του τρίτου τεύχους.)

7 (στ. 299) μ' άσπλαχνο φυσικό: με την έμφυτη (την εκ γενετής) ασπλαχνία του.

3. Ο Κύκλωπας μπαίνει στη σπηλιά με το κοπάδι του. (Πηγή: Με τους ήρωες του Ομήρου)

►► Προσέξτε το μέγεθος του Κύκλωπα σε σχέση με τους ανθρώπους.

Ο Κύκλωπας καταβροχθίζει δύο συντρόφους

300 “Είσαι μωρός, άνθρωπε
ξένε· φτασμένος από μέρη μακρινά,
εσύ
μου παραγγέλλεις ή να φοβάμαι
τους θεούς ή να αποφεύγω
την οργή τους; Μάθε λοιπόν,
οι Κύκλωπες δεν νοιάζονται
τι λέει ο Δίας με την αιγίδα⁸ του
μήτε οι μακάριοι θεοί·
είμαστε εμείς κατά πολύ πιο
δυνατοί. [...]

308 Μα τώρα πες μου·
καλοχτισμένο το καράβι σου πού το
κρατάς; [...]

310

Μιλώντας έτσι γύρευε να με
ψαρέψει·
εμένα όμως, που πολλά ο νους μου
κόβει,
ο δόλος δεν μου ξέφυγε, γι' αυτό κι
αμέσως αποκρίθηκα με δόλια
λόγια:

“Α, το καράβι μου το σύντριψε
ο κοσμοσεΐστης Ποσειδών [...].”

315

το τσάκισε πάνω σε κάβο,
όπου και το παρέσυρε ο πελαγίσσιος
άνεμος,
μόνος εγώ, μ' αυτούς εδώ, γλίτωσα
τον φριχτό χαμό.”

Έτσι του μίλησα, όμως αυτός
καμιάν απόκριση δεν δίνει,
άσπλαχνη καρδιά·
μόνο πετάχτηκε κι απλώνει τα δυο
του χέρια στους συντρόφους,
αρπάζει δυο μαζί, και καταγής,
σάμπως κουτάβια, τους χτυπά. [...]

321 μετά τους διαμελίζει και με
τα μέλη τους στρώνει το δείπνο
του· [...].

324 Εμείς, θρηνώντας, τα χέρια
μας υψώναμε στον Δία,

325 βλέποντας μπρος στα μάτια
μας έργα φριχτά, ανήμποροι
και σαν παραλυμένοι.

327 Ὡσπου ξεχείλισε
ο Κύκλωπας τη φουσκωμένη
του κοιλιά,

μασώντας κρέας ανθρώπινο και
καταπίνοντας άμεικτο γάλα.

Τέλος, ξαπλώθηκε φαρδύς πλατύς
στη μέση της σπηλιάς,

330 ανάμεσα στα πρόβατά του.

Τότε κι εγώ μελέτησα μες
στη γενναία ψυχή μου
να τον σιμώσω και, τραβώντας
κοφτερό σπαθί απ' τον μηρό,

333-4

να του το μπήξω εκεί

στο στήθος, [...]· δεύτερη
όμως σκέψη με συγκράτησε.

335

Γιατί κι εμάς φριχτός χαμός

θα μας περίμενε επιτόπου·
αφού πώς θα μπορούσαμε από
τις θύρες τις ψηλές, και μόνο με
τα χέρια μας,
τον λίθο εκείνο τον βαρύ να τον
μετακυλίσουμε [...];

339

Γι' αυτό και περιμέναμε
στενάζοντας πότε θα φέξει η θεία
Αυγή.

8 (στ. 303) ο Δίας με την αιγίδα/Ζεύς αίγίοχος – Αιγίδα (ασπίδα από δέρμα αίγας/γίδας) ήταν η φοβερή ασπίδα του Δία (πρβλ. καταιγίδα). Ανάλογα με τις περιπτώσεις, η αιγίδα μπορούσε να προκαλεί τρόμο ή να παρέχει προστασία.

Από τη δεύτερη ιδιότητά της έχει
μείνει η φράση **υπό την αιγίδα** =
υπό την προστασία, με την υπο-
στήριξη· π.χ. οργανώθηκε έκθεση
μαθητικής ζωγραφικής υπό
την αιγίδα του Υπουργείου
Πολιτισμού.

4. «Α, το καράβι μου
το σύντριψε
ο κοσμοσεΐστης Ποσειδών»

**Την άλλη μέρα ο Κύκλωπας
έφαγε άλλους δύο συντρόφους
και βγήκε**

340 Κι όταν, χαράζοντας
την άλλη μέρα, ρόδινη φάνηκε
στον ουρανό η Αυγή,
τότε κι εκείνος άναψε πυρά κι
άρμεξε τα καλά του γιδοπρόβατα
[...].

343

**Αποτελειώνοντας, μ' όση
σπουδή μπορούσε, το έργο
της ημέρας,
άρπαξε πάλι δυο συντρόφους, τους
έφαγε για πρόγευμα [...].
[Και βγήκε με το κοπάδι του
κλείνοντας με τον βράχο την έξοδο
της σπηλιάς.]**

**5. Σκεπτόμενος.
Λεπτομέρεια από
τον πίνακα του Ν.
Χατζηκυριάκου - Γκίκα Genii Locī.**

**6. Οδυσσέας και Πολύφη-
μος. Μωσαϊκό του 4ου αι.
μ.Χ. (Ρωμαϊκή έπαυλη
του Casale, Πλατεία Armerina)**

Ο Οδυσσέας καταστρώνει σχέδιο σωτηρίας:

α. ετοιμάζει έναν πάσσαλο

350 [...] όμως κι εγώ
απομονωμένος
βυσσοδομούσα⁹ το κακό, πώς θα
μπορούσα εκδίκηση να πάρω,
αν ήθελε κι η Αθηνά να με δοξάσει.
Κι όπως σκεφτόμουν μόνος μου,
αυτή μου φάνηκε η πιο καλή βουλή:
[...]

[Ετοίμασε έναν πάσσαλο για να
τον τυφλώσει.]

373 Σουρούπωσε, και φτάνει
εκείνος οδηγώντας

374-75 τα μαλλιαρά βοσκήματά
του. [...] / ένα προς ένα, όλα [...].

378 Μετά, ψηλά σηκώνοντας
τον μέγα βράχο, την είσοδο
σφραγίζει

κι ύστερα κάθισε, αρνιά και γίδα
αρμέγοντας [...].

381 Τελειώνοντας με τάξη και
σπουδή αυτό του το έργο,
αρπάζει πάλι δυο, κι έπιασε να τους
τρώει.

Τότε κι εγώ, από πολύ κοντά,
προσφώνησα τον Κύκλωπα,
στο χέρι μου κρατώντας μια γαβάθα
μαύρο κρασί:

β. δίνει κρασί στον Κύκλωπα

385 “Κύκλωπα, να, πιες το κρασί,
τώρα που χόρτασες κρέας
ανθρώπινο·

386-7 να δεις και μόνος σου τι
θείο ποτό έχει κρυμμένο / το δικό
μας το καράβι. [...]”

393 Του μίλησα, κι αυτός
το κέρασμά μου δέχτηκε, το
ρούφηξε μεμιάς, ένωσε

φοβερή ηδονή πίνοντας το γλυκό
κρασί, μου ζήτησε και δεύτερο:

**γ. τον παραπλανά με το όνομα
Οὔτις**

395 “Αν είσαι εντάξει, δώσ’ μου
κι άλλο, πες μου και το όνομά σου
τώρα εδώ, αν θες να σου χαρίσω
δώρο φιλόξενο [...].”

401 Δεν πρόλαβε να το ζητήσει,
κι εγώ του ξαναδίνω κρασί
φλογάτο·
του φέρνω τρεις φορές να πει, το
πίνει και τις τρεις [...].

404 Και μόνο όταν πια του
ανέβηκε του Κύκλωπα στα φρένα
το κρασί,¹⁰

405 γύρισα προς το μέρος του,
μιλώντας μελιστάλακτα:

“Κύκλωπα, με ρωτάς
το ξακουστό μου τ’ όνομα·
λοιπόν κι εγώ
θα σου το φανερώσω· όμως κι εσύ
δώσε δώρο φιλόξενο,
όπως το υποσχέθηκες.
Ούτις το όνομά μου, με φωνάζουν
Ούτιν

410 μάνα, πατέρας κι όλοι
οι άλλοι φίλοι.”

Οὔτις ἐμοῖ γ’ ὄνομα. Οὔτιν δέ με
κικλήσκουσι / μήτηρ ἤδ’ πατήρ
ἤδ’ ἄλλοι πάντες ἐταῖροι
<366-7>/409-10

Ἔτσι του μίλησα, κι αυτός μου
δίνει αμέσως την απάντηση,
σκληρή καρδιά:
“Τον Ούτιν θα τον φάω τελευταίον
ανάμεσα στους άλλους του
συντρόφους·

πρώτα θα φάω τους άλλους· τώρα
το ξέρεις το φιλόξενό μου δώρο.”
Μιλώντας, πέφτει πίσω
ανάσκελα, με τον χοντρό λαιμό
γερτό

415 στο πλάι, κι αμέσως
βυθίστηκε στον ύπνο, που μας
δαμάζει όλους. [...]

δ. τον τυφλώνει

[Ο Οδυσσέας πύρωσε τον πάσσαλο
στη φωτιά και βοηθούμενος από
συντρόφους τύφλωσε
τον Πολύφημο.]

441 Μούγκρισε τότε από
τον πόνο [...].

443 [...] τράβηξε από το μάτι του
το αιμόφυρτο παλούκι,
κι αλλόφρων το άφησε να πέσει
από τα χέρια του.

9 (στ. 351) βυσσοδομούσα το κακό: μηχανευόμεουν, συλλογιζόμεουν το κακό (του).

10 (στ. 404) όταν πια του ανέβηκε [...] στα φρένα το κρασί: όταν μέθυσε (πρβλ. «τον χτύπησε το κρασί στο κεφάλι»).

7. Ο Οδυσσέας τυφλώνει τον Πολύφημο (σχέδιο).

Ο Πολύφημος ζητεί βοήθεια

445 Αμέσως βγάζει φωνή
μεγάλη, τους Κύκλωπες
καλώντας [...].

447 Εκείνοι, τη βοή του
ακούγοντας, μαζεύονται, καθένας κι
απ' αλλού,

448-9

κι έμειναν γύρω απ’
τη σπηλιά να τον ρωτούν / ποιο
πάθος να τον βρήκε [...]

454

Μέσα από τη σπηλιά τούς
δίνει απόκριση ο δυνατός
Πολύφημος:

455

“Φίλοι μου, με σκοτώνει
ο Ούτις, με δόλο κι όχι με τη βία”

ὦ φίλοι, Οὐτίς με κτείνει δόλῳ
οὔδε βίηφιν <408>/455

Κι εκείνοι ανταπαντώντας λόγια
του ανέμου αγόρευαν:
“Αν ο κανείς δεν σε βιάζει, κι είσαι
μόνος,
τρόπο δεν έχεις να γλιτώσεις
τη νόσο του μεγάλου Δία”¹¹
ευχήσου όμως στον δεσποτικό
πατέρα σου, τον Ποσειδώνα.”

460

Μιλώντας, έφυγαν· εμένα
ωστόσο αναγέλασε η καρδιά μου,

που το όνομά μου τους απάτησε κι
η τέλεια έμπνευση μου. [...]

έμόν δ' έγέλασσε φίλον κῆρ, / ὡς
ὄνομ' εξαπάτησεν έμόν καί μῆτις
ἀμύμων <413-4>/460-61

11 (στ. 458) τρόπο δεν έχεις να γλι-
τώσεις τη νόσο του μεγάλου Δία:
Οι άλλοι Κύκλωπες δηλαδή φαντά-
στηκαν ότι ο Πολύφημος «τα έχει
χαμένα», ότι τρελάθηκε (πρβλ.
τη φράση: «του πήρε ο θεός
το μυαλό»).

**ε. και οργανώνει την έξοδο από
τη σπηλιά**

[Ο Οδυσσέας οργάνωσε και
την έξοδο από τη σπηλιά, όπως
δείχνουν οι εικόνες 8 και 9.]

485

Κι όταν, την άλλη μέρα
ξημερώνοντας, φάνηκε ρόδινη
στον ουρανό η Αυγή,
εκείνος τα έβγαλε, για να
βοσκήσουν, τα σερνικά
του κοπαδιού·
τα θηλυκά, βελάζοντας που δεν
τ' αρμέξαν, μείναν στις μάντρες [...].
[...] Ο αφέντης, τυραννισμένος
από τους φριχτούς του πόνους, όλα
τα ψηλαφούσε τα κριάρια του
στη ράχη,

490

κι αυτά ορθωμένα στέκονταν
μπροστά του·
δεν συλλογίστηκε ο μωρός ποιοι
στα μαλλιαρά τους στήθη ήσαν
δεμένοι.
Απ' το κοπάδι τελευταίος πήγαινε
ο κριός μπροστάρης
προς το πέραςμα, βαρύς απ'
το μαλλί του κι από μένα,

που 'χε συλλάβει ο νους μου τέτοια
τέχνη.

495 Σ' αυτόν τα χέρια του
ακουμπώντας, έτσι του μίλησε
ο δυνατός Πολύφημος:
“Κριάρι μου καλό, πώς και γιατί
απ' όλο το κοπάδι τελευταίο
βγαίνεις κι αφήνεις τη σπηλιά; Δεν
το συνήθιζες πιο πριν
ν' ακολουθείς και να ξεμένεις πίσω·
το πρώτο πρώτο ήσουν
από τα γιδοπρόβατά μου που
πηλαλώντας έτρεχες να βοσκήσεις
[...].”

501 και πάλι πρώτο γύρευες να
γυρίσεις στο μαντρί, / σαν έπεφτε
το βράδυ. [...]

503 Μάλλον θ' αποζητάς
του αφεντικού το μάτι, που του το
τύφλωσε
ο κακός εχθρός κι οι άθλιοι
σύντροφοί του, αφού του σκότισε

505

τον νου με το κρασί, αυτός
ο Ούτις –

όχι, μα την αλήθεια, δεν ξέφυγε
τον όλεθρό του ακόμη. [...]"

512

Έτσι μιλώντας στο κριάρι
του, τ' άφησε να τον προσπεράσει.

8. Ο Κύκλωπας απευθύνεται
κριάρι του... Πηγή: Με
τους ήρωες του Ομήρου)

9. Σαρκοφάγος με παράσταση
της εξόδου του Οδυσσέα και
των συντρόφων του από τη σπηλιά
του Πολύφημου (Παλαίπαφος,
Μουσείο Κουκλιών). P. Flourenzos,
The Sarcophagus of Palaipafos,
Nicosia 2007.

Β΄. ΠΑΡΑΛΛΗΛΑ ΚΕΙΜΕΝΑ

α. Μια φορά ένας μυλωνάς είχε θράκα φτιαγμένη στο μύλο του και έψηνε μια σούβλα κρέας. Εκεί που γύριζε τη σούβλα του βλέπει στην άλλη μεριά έναν Καλικάντζαρο και γύριζε μια σούβλα βατράχους. Δεν του μίλησε καθόλου. Ύστερα τον ρωτάει ο Καλικάντζαρος πώς τον λένε.

– «Απατός» τού λέει ο μυλωνάς, με λένε. Εκεί που γύριζε τη σούβλα, ο Καλικάντζαρος βάνει τη σούβλα με τους βατράχους απάνω στο κρέας. Πατ! Δεν αργεί ο μυλωνάς και του φέρνει μια με το δαυλί, και καθώς ήταν γυμνός, τον έκαψε. Φωνές, κακό ο Καλικάντζαρος.

– Βοηθάτε, αδέρφια, τι μ' έκαψαν!

– Ρε, ποιος σ' έκαψε, του λένε οι άλλοι Καλικαντζαραίοι απόξω.

– Απατός, τους λέει εκείνος απομέ-
σα. – Αμ σαν κήηκες απατός σου, τι
σκούζεις έτσι; Κι έτσι την έπαθε
ο καλός σου ο Καλικάντζαρος.

(Παραμύθι από την Κυνουρία, Ν.Γ.
Πολίτης, Παραδόσεις, αρ. 626)

β. Ένας παπάς με το καλογεροπαί-
δι του χάθηκαν μια μέρα μέσα
στο δάσος, και όταν έπεσε η νύχτα,
είδαν από μακριά φωτιά, και όταν
πλησίασαν, βρέθηκαν μπροστά
στη σπηλιά ενός μονομάτη γίγαντα.
Εκείνος τούς ανοίγει την πλάκα
που έκλεινε τη σπηλιά και ήταν
τόσο βαριά, που μήτε εκατό άντρες
μπορούσαν να τη μετασαλέψουν,
και τους αφήνει να μπουν και να
καθίσουν κοντά στη φωτιά, για να
ζεσταθούν. Έπειτα, τους ψαχου-
λεύει στο σβέρκο και βρίσκοντας
τον παπά πιο παχύ, τον σουβλίζει,

τον ψήνει και τον τρώει. Όταν ύστερα χορτάτος πλαγιάζει κοντά στο τζάκι, βλέπει το παιδί να παίρνει ένα παλούκι και με το μαχαίρι του να μυτερώνει τη μια του άκρη. Όταν το ρωτάει τι κάνει, εκείνο αποκρίνεται πως του άρεσε, για να περνάει την ώρα του, όταν έβοσκε το κοπάδι του, να πελεκάει και να σκαλίζει το ξύλο. Μόλις ο γίγαντας αποκοιμιέται, το καλογεροπαιδί τού μπήζει το παλούκι στο μάτι και τον τυφλώνει, έπειτα χώνεται στο τομάρι ενός σφαγμένου κριαριού και καταφέρνει να το σκάσει από τη σπηλιά ανάμεσα στο άλλο κοπάδι.

(Παραμύθι από τη Σερβία - Από το βιβλίο της Ε. Κακριδή, *Η διδασκαλία των ομηρικών επών*, ΟΕΛΒ, Αθήνα 1988, σσ. 281–282)

►► Αναζητήστε κοινά σημεία στο παραμύθι του Κύκλωπα και στα πιο πάνω νεότερα παραμύθια.

Γ'. ΘΕΜΑΤΑ ΓΙΑ ΣΥΖΗΤΗΣΗ - ΕΡΓΑΣΙΕΣ

1. α. Πώς παρουσιάζονται οι σχέσεις Οδυσσέα – συντρόφων στις τρεις πρώτες περιπέτειες;
β. Πόσοι σύντροφοι χάθηκαν στις περιπέτειες αυτές και ποιοι ευθύνονται; (με βάση κυρίως την περίληψη της ραψωδίας ι).
2. Ποια στοιχεία των στίχων 259-266 δίνουν την εντύπωση ότι ο Πολύφημος είναι υπερφυσικά δυνατός;
3. Ποιο σχέδιο σωτηρίας σκέφτηκε πρώτα ο Οδυσσέας και γιατί το απέρριψε; (βοηθούν οι στίχοι 331–338).

- 4. Τι όπλα διέθεσαν στη μεταξύ τους αναμέτρηση ο Οδυσσέας κι ο Πολύφημος και ποιο υπερίσχυσε;**
- 5. Σχολιάστε τη σχέση του Πολύφημου με το κριάρι του (με βάση τους στίχους 496 κ.ε. και την εικόνα 8).**
- 6. Μπορείτε να διευρύνετε το θέμα της πάλης του ανθρώπου με στοιχεία υπερφυσικά, στην προσπάθεια να δαμάσει τον κόσμο που τον περιβάλλει, με αναφορές:**
 - α. στη μυθολογία (Ηρακλής, Θησέας κ.ά)·**
 - β. στη λογοτεχνία·**
 - γ. στην επιστήμη (επιτεύγματα που δεν χωράει ο νους) κτλ.**

Δ΄. ΑΝΑΚΕΦΑΛΑΙΩΣΗ

Στην «Κυκλώπεια» αναδεικνύεται η μῆτις* του πολύμήχανου Οδυσσέα περισσότερο από οποιοδήποτε άλλο επεισόδιο και χωρίς να μπορεί να του αποδοθεί κατηγορία, αφού πρόκειται για τη ζωή τη δική του και των συντρόφων του.

Εντοπίστε τα σημεία που επαληθεύουν την άποψη αυτή στους ακόλουθους στίχους:

α. στ. 308–316:

.....

.....

.....

β. στ. 385–402:

.....

.....

.....

.....

γ. στ. 406–410, πρβλ. 455–461:

.....
.....
.....

δ. στ. 491–494:

.....
.....
.....

15η ΕΝΟΤΗΤΑ: Ι 513-630 /<462-566>

Α΄.. ΚΕΙΜΕΝΟ

ΚΥΡΙΑ ΘΕΜΑΤΑ:

- Διάλογος του νικητή Οδυσσέα με τον ηττημένο Κύκλωπα
- Προσευχή/κατάρρα του Πολύφημου για τον Οδυσσέα
- Άρνηση του Δία να δεχτεί τη θυσία που του πρόσφερε ο Οδυσσέας

Απομάκρυνση από τη σπηλιά και αναχώρηση

»Τότε κι εμείς, μόλις λιγάκι πιο
μακριά βρεθήκαμε
Απ' τη σπηλιά και την αυλή, λύθηκα
πρώτος από τον κριό,

515

λύνω μετά και

τους συντρόφους.

Όσο πιο γρήγορα μπορούσαμε,
τρέχαμε πίσω απ' τα λιγνόποδα
βοσκήματα,
θρεμμένα ωστόσο από το πάχος,
στρέφοντας συνεχώς το μάτι μας
τριγύρω, ώσπου επιτέλους
φτάσαμε στο πλοίο.

Εκεί μας είδαν οι καλοί σύντροφοι
με αγαλλίαση,

520

εμάς που τον ξεφύγαμε

τον θάνατο· στέναζαν όμως και
θρηνούσαν

για τους άλλους. Κι όμως εγώ,
κάνοντας νεύμα στον καθένα,
έδειξα πως δεν πρέπει να θρηνούν·
προστάζοντας,

μόλις φορτώσουν τα πολλά
καλόμαλλα βοσκήματα στο πλοίο,
να ξανοιχτούμε ευθύς στην αλμυρή
τη θάλασσα. [...]

527

Πήραμε κάποια απόσταση,
τόση ωστόσο που ν' ακούγεται
η φωνή,

κι εγώ φώναξα τότε προς
τον Κλύκλωπα χλευάζοντας:
“Κύκλωπα, δεν σου έμελλε να
πέσεις σε δειλό αρχηγό,

530

που πήγες κι έφαγες
στη θολωτή σπηλιά σου
τους συντρόφους του
μ' άγρια βία· έπρεπε να πληρώσεις
με το παραπάνω τα τόσα
ανόσια έργα σου. Άσπλαχνε εσύ,
που δεν φοβήθηκες, μέσα
στο σπήτι σου,

533-4

τους ξένους να
καταβροχθίσεις· γι' αυτό και σε
τιμώρησαν / ο Δίας κι οι θεοί.”

1. Ο Οδυσσέας δραπετεύει από τη σπηλιά, την ταινία Οδύσσεια του Μ. Καμερίνι, 1954)

2. «Κύκλωπα, δεν σου έμελλε να πέσεις σε δειλό αρχηγό...»

3. Ο Κύκλωπας «κόβει μια κορυφή ψηλού βουνού και πάνω μας τη ρίχνει».

Προκλήσεις του Οδυσσέα και αντιδράσεις του Κύκλωπα

535 Έτσι του μίλησα, κι αυτός χολώθηκε μέσα του πιο πολύ. Κόβει λοιπόν μια κορυφή ψηλού βουνού και πάνω μας τη ρίχνει' [...]

539 Φουρτούνιασε στο πέσιμο
του βράχου η θάλασσα, το κύμα

540 αγρίεψε και πίσω γύρισε απ’
τ’ ανοιχτά, το πλοίο παρασύροντας
προς τη στεριά – πήγαμε να
καθίσουμε στην άμμο.

Όμως εγώ, στα χέρια πιάνοντας
μακρύ κοντάρι,
έσπρωξα πάλι το καράβι προς
τα μέσα· συγχρόνως φώναξα
στους συντρόφους,
τους παραγγέλλω στα κουπιά να
πέσουν, για να γλιτώσουμε απ’
το κακό [...].

547 Όταν πια σχίζοντας το κύμα
βρεθήκαμε σ’ απόσταση από
την ακτή,
πες δυο φορές μακρύτερα απ’ ό,τι
πριν, θέλησα πάλι
να στραφώ στον Κύκλωπα, μόλο
που γύρω μου οι σύντροφοί μου
γύρευαν

550 πώς θα με συγκρατήσουν με
λόγια μαλακά, καθένας από μέρους
του:

“Σκληρέ κι αλύγιστε, τι σ’ έπιασε
και προκαλείς ένα θεριό,
που τώρα μόλις, ρίχνοντας βράχο
στ’ ανοιχτά,
έφερε πίσω το καράβι στη στεριά,
κι είπαμε έφτασε το τέλος! [...]”

558 Έτσι μου μίλησαν· όμως δεν
μπόρεσαν ν’ αλλάξουν
το περήφανό μου θάρρος.
Γυρνώντας τότε προς το μέρος του,
φώναξα εγώ πνιγμένος στον θυμό:

**Ο Οδυσσέας αποκαλύπτει
την ταυτότητά του**

560 “Κύκλωπα, αν κάποιος
κάποτε απ’ τους θνητούς
ανθρώπους

ρωτήσσει ποιος σου χάλασε το μάτι,
ποιος σε τύφλωσε,
να πεις: «Ο Οδυσσεύς μου
το 'βγαλε, ο πορθητής,
γιος του Λαέρτη, που έχει τα
ο σπιτικό του στην Ιθάκη.»”

Ακούγοντας τον λόγο μου, βαριά
αναστέναξε μιλώντας:

565 “Αλίμονο μου, να λοιπόν που
τα παλιά μαντεύματα αλητεύουν·
ήτανε κάποτε στα μέρη μας ένας
σπουδαίος και μεγάλος μάντης [...].

569 Αυτός τα πάντα μου
προφήτεψε όσα στο μέλλον θα
συμβούν,

570 πως θα χαθεί το φως μου
από το χέρι κάποιου Οδυσσέα.
Χρόνια περίμενα έναν άντρα μέγα κι
όμορφο
να φτάσει εδώ, που να 'χει πάνω
του αντρεία μεγάλη·

μα τώρα κάποιος αχαμνός,¹
ασήμαντος και λίγος,
μου χάλασε το μάτι, αφού πρώτα με
νάρκωσε με το κρασί του.

575 Αλλά, Οδυσσέα, έλα,
κόπιασε εδώ, να πάρεις
το δώρο σου φιλόξενο· από
τον ξακουσμένο Κοσμοσείστη θα
γυρέψω
την επιστροφή σου. Είμαι δικός του
γιος, κι αυτός το δέχεται
πως είναι ο πατέρας μου. Ο ίδιος
μόνο, αν το θελήσει, μπορεί
να με γιατρέψει· άλλος κανείς απ’
τους μακάριους θεούς
580 μήτε κι απ’ τους θνητούς
ανθρώπους.”

1. (στ. 573) αχαμνός: αδύνατος,
καχεκτικός.

**Ο Οδυσσέας προσβάλλει
τον Ποσειδώνα· έτσι,
ο Πολύφημος ζητεί από τον θεό
την τιμωρία του και εισακούεται**

**Τελειώνοντας αυτός τον λόγο
του, εγώ αμέσως του αποκρίθηκα:
“Άμποτε να μπορούσα να κόψω για
καλά και τη ζωή και την πνοή σου,
κι έτσι τυφλό στον κάτω κόσμο να
σε στείλω·
γιατί το μάτι σου κανείς δεν θα
γιατρέψει, καν ο Κοσμοσείστης.”**

585-6

**Έτσι του μίλησα, κι αυτός
[...] / ευχήθηκε στον μέγα
Ποσειδώνα:**

**“Επάκουσέ με, Ποσειδών με
την κατάμαυρή σου κόμη, εσύ
κρατάς
τη γη στα χέρια σου· δώσε ποτέ να
μη γυρίσει στην πατρίδα του**

ο πορθητής της Τροίας Οδυσσεύς,
γιος του Λαέρτη, που έχει
590 το σπιτικό του στην Ιθάκη.

δός μή 'Οδυσσῆα ττολίπορθον
οἴκαδ' ἰκέσθαι <530>/588-9

Αν όμως είναι το γραφτό του να δει
δικούς, να φτάσει
στο καλοχτισμένο σπιτικό του και
να πατήσει της πατρίδας του
το χώμα,
τότε να επιστρέψει αργά, χάνοντας
πρώτα όλους τους συντρόφους,
594-5 πάνω σε ξενικό καράβι, και
μες στο σπίτι του να βρει /
καινούρια πάθη.»²

Έτσι μιλώντας προσευχήθηκε,
και τον συνάκουσεο θεός
με την κατάμαυρή του χαίτη. [...]
[Έφτασαν, τέλος, εκεί όπου οι άλλοι
σύντροφοι περίμεναν με αγωνία
τον ερχομό τους.]

608

Μόλις αράξαμε, τραβάμε
το καράβι μας στην άμμο
και βγήκαμε στο ακροθαλάσσι

πρώτοι.

610

Ύστερα βγάλαμε απ' το βαθύ
καράβι γίδια και πρόβατα
του Κύκλωπα,

και τα μοιράσαμε σωστά, κανείς μη
φύγει αδικημένος από τη μοιρασιά.

Για μένα μόνο ξεχωρίζουν οι καλοί
μου εταίροι

ένα κριάρι χάρισμα από

τα πρόβατα που μοίρασαν. Αυτό
στην αμμουδιά

το σφάζω, θυσία στον Κρονίδη Δία,
που τον σκεπάζουν μαύρα νέφη,

615

κύριο των πάντων, κι έκαψα
τα μεριά·³ όμως δεν δέχτηκε ο θεός
την ιερή μου προσφορά, μόνο
μουρμούριζε και συλλογιόταν πώς

**να χαθούν όλα τα καλοκούβερτα
καράβια, να αφανιστούν
οι τιμημένοι σύντροφοι μου.⁴**

**ὁ δ' οὐκ ἐμπάζετο ἱρῶν, / ἀλλ' ἄρα
μερμήριζεν, ὅπως ἀπολοῖατο
πᾶσαι / νῆες εὐσσελμοὶ καὶ ἐμοὶ
ἐρίηρες ἐταῖροι <553-5>/615-8**

**Τότε λοιπόν όλη τη μέρα, ώσπου να
βασιλέψει ο ήλιος,**

**620 μείναμε εκεί, να τρώμε κρέας
άφθονο, να πίνουμε γλυκό κρασί.
[...]**

**623 Την άλλη μέρα που
ξημέρωσε, ροδίζοντας τον ουρανό
η Αυγή,
παρακινώ και παραγγέλλω
οι σύντροφοι στα πλοία**

**625 ν' ανέβουν και να λύσουν
τις πρυμάτσες.**

Εκείνοι υπάκουσαν κι ανέβηκαν,
κάθισαν στα ζυγά⁵ και, καθισμένοι
στη σειρά, με τα κουπιά χτυπούσαν
την αφρισμένη θάλασσα.⁶

Πήραμε τότε ν' ανοιχτούμε, με
την ψυχή περίλυπη,
χαρούμενοι που δεν μας βρήκε
ο χάρος, χάνοντας όμως
630 τους καλούς συντρόφους.

2. (στ. 588-595) δώσε [...] καινού-
ρια πάθη: Με το πρώτο μέρος
της κατάρας ο Πολύφημος εκφράζει
την επιθυμία του («ποτέ να μη γυρί-
σει στην πατρίδα του»), ενώ με
το δεύτερο («να επιστρέψει αργά
[...] καινούρια πάθη») προσαρμό-
ζεται προς την παραδομένη μοίρα
του Οδυσσέα (όπως την προδιέ-
γραψε ο Δίας στο ε 47–49, σελ. 125
του δεύτερου τεύχους) και προς
το σχέδιο βέβαια του ποιητή.

3. (στ. 614-5) το σφάζω, θυσία στον Κρονίδη Δία, [...] κι έκαψα τα μεριά: Από το ζώο που θυσιάζόταν, έκαιγαν πάνω σε βωμό ή σε πρόχειρη φωτιά ορισμένα μέρη (συνήθως κομμάτια από τους μηρούς/«τα μεριά») και το υπόλοιπο το έψηναν και το έτρωγαν όσοι συμμετείχαν στη θυσία.

4. (στ. 616-8) συλλογιόταν πώς να χαθούν [...] οι τιμημένοι σύντροφοί μου: Με την απόφασή του αυτή ο Δίας δεν θέλει να τιμωρήσει τους συντρόφους του Οδυσσέα, αλλά ως πατέρας των θεών και των ανθρώπων παρεμβαίνει ρυθμιστικά και ορίζει ως τιμωρία του ήρωα τη δεύτερη εκδοχή του αιτήματος του Πολύφημου, αυτή που ήταν σύμφωνη με τη μοίρα του Οδυσσέα, αφήνει δε

ικανοποιημένους εν μέρει και
τον Ποσειδῶνα και την Αθηνά.

5. (στ. 626) κάθισαν στα ζυγά:
Ο Ζήσιμος Σίδερης μεταφράζει:
κάθισαν στους πάγκους.

6. (στ. 626-7) Εκείνοι [...] θάλασσα:
Εδώ περιγράφεται το κύριο έργο
των συντρόφων του Οδυσσέα
στις θαλασσινές τους περιπέτειες.

4. Ο Οδυσσέας. (Πηγή:
Οδύσσεια Κεφαλλονιάς-
Ιθάκης/1999)

5. Θυσία χοίρου.
Αγγειογραφία του 6ου αι.
π.Χ. (Παρίσι, Λούβρο)

Β΄. ΠΑΡΑΛΛΗΛΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Ο τραγικός ποιητής Ευριπίδης δραματοποιεί το επεισόδιο της «Κυκλώπειας» στο σατυρικό⁷ δράμα του Κύκλωψ με τρόπο κωμικό. Στο απόσπασμα που ακολουθεί παίρνουν μέρος ο Κύκλωπας, ο Οδυσσέας και ο χορός των Σατύρων, που παρουσιάζονται σαν αιχμάλωτοι κι αυτοί του Κύκλωπα.

7. Σατυρικό δράμα: είδος του αρχαίου δράματος με χορό αποτελούμενο από Σατύρους (ακόλουθους του θεού Διόνυσου/Βάκχου) και με χαρακτήρα εύθυμο και κωμικό· ενώ σάτιρα (> σατιρικός): έμμετρος ή πεζός λόγος που καυτηριάζει/σατιρίζει ελαττώματα και ατέλειες με στοιχεία κυρίως κωμικά και παραμορφωτικά.

**[Ακούγονται φωνές και ουρλιαχτά
του Κύκλωπα.]**

(Κύ)κλωπας: Όι, όι ξεφτίλα!

Με κατάκαψαν!

**Μα δεν θα βγείτε ζωντανοί, ρε
τιποτένιοι. Στην πόρτα θα σταθώ
και θα τη φράξω.**

**[Παρουσιάζεται στην είσοδο
της σπηλιάς – αίματα τρέχουν από
το μάτι του.]**

(Χο)ρός: Τι φωνάζεις, Κύκλωπα!

Κύ. Με χάλασαν! Με χάλασαν!

Χο. Άσχημο σ' έκαναν! Α!

Κύ. Άσχημο και ξοφλημένο.

Χο. Στα κάρβουνα θα παράπεσες...

Κύ. Με κατάστρεψε ο Κανένας...

Χο. Άρα δεν φταίει κανένας!

Κύ. Με τύφλωσε ο Κανένας!

Χο. Άρα δεν είσαι τυφλός!

Κύ. Αχ κι εσύ...

Χο. Μα τυφλώνει ο κανένας;

**Κύ. Με κοροϊδεύεις. Ο Κανένας πού
είναι;**

Χο. Ο κανένας! Πουθενά.

Κύ. Ο ξένος, για να καταλάβεις.

**Με πέθανε ο μιαρός. Μ' έπνιξε
στο κρασί.**

**Χο. Α! τρομερός είναι ο κράσος,
δύσκολα παλεύεται!**

**Κύ. Πού είναι επιτέλους! Μέσα
είναι; Ξέφυγαν;**

**Χο. Εκεί! Εκεί! Στην πόρτα δίπλα!
Στην κουφάλα. Κιχ δεν βγάζουν.**

Κύ. Προς ποιο μου χέρι;

Χο. Στο δεξί.

**[Ο Κύκλωπας τρεκλίζει προς τα
εκεί· ο Οδυσσέας πάει προς την
άλλη μεριά.]**

Κύ. Μα πού;

**Χο. Σ' αυτόν το βράχο. Από δω.
Τους έπιασες;**

**[Προχωρώντας ο Κύκλωπας
κουτουλάει στον βράχο.]**

**Κύ. Κακό στο κακό! Έσπασα το
κεφάλι μου.**

**Χο. Ε, γρήγορα, σου ξεφεύγουν.
Αργός είσαι.**

Κύ. Δεν είπες από δω;

Χο. Όχι από κει. Από δω.

Κύ. Πού;

Χο. Εκεί, εκεί! Στ' αριστερά σου.

**Κύ. Πλάκα μού κάνεις, παίζεις με τη
συμφορά μου.**

**Χο. Ούτε εκεί πια. Μπροστά σου
τώρα! Πιάσ' τον!**

**Κύ. Πού είσαι, βρε κακούργε,
επιτέλους;**

**[Ο Οδυσσέας με τους συντρόφους
του τώρα είναι δεξιά, στην άκρη
της σκηνής.]**

Οδ(υσσέας): Ε Κύκλωπα!

**Τον φυλάω τον Οδυσσέα μου
μακριά σου!**

Κύ. Τι; Άλλο όνομα; Το άλλαξεις;

**Οδ. Οδυσσέας! Το όνομα που
μου 'δωσε ο νονός μου.**

**Έπρεπε να το πληρώσεις
το άνομο φαΐ σου.**

**Κι αν δε σε τύφλωνα, που μου
'φαγες δυο φίλους,
εμ τότε τι την έκαιγα την Τροία
εγώ;**

Κύ. Όι μου, όι μου!

**παλιός χρησμός του Τήλεμου
αλήθεψε – Αν είσαι ο Οδυσσέας!
Το είπε πως θα φτάσεις από την
Τροία φεύγοντας κι ότι θα με
τυφλώσεις. Όμως κι εσύ κακήν
κακώς θα το πληρώσεις. Έτσι
είπε. Χρόνια και χρόνια μες
στη θάλασσα θα δέρνησαι.**

Οδ. Α τώρα· κλαίγες.

Εγώ αυτό που είπες έκανα.

**Τώρα κατεβαίνω και πάω
στην ακτή· το καραβάκι μου θα
ρίξω στο νερό της θάλασσας·
ντουγγού για την πατρίδα
φεύγω.**

Κύ. Δεν θα μπορέσεις.

**Τούτο το βράχο θα τον ξεκόψω
και πάνω σας θα τον ρίξω··**

**θα σας κομματιάσω
και τους συντρόφους σου και
σένα.**

**Ας είμαι τυφλός. Από την πίσω
πόρτα της σπηλιάς θ' ανεβώ.**

**[Μπαίνει στη σπηλιά, ενώ
ο Οδυσσέας με τους συντρόφους
του αποχωρούν.]**

**Χο. Κι εμείς θα τη σκαπουλάρουμε
με τον Οδυσσέα.**

**Από δω και πέρα τώρα θα
λατρεύουμε τον Βάκχο.**

**[Αποχωρεί και ο χορός
των Σατύρων χορεύοντας.]
αν είσαι ο Οδυσσέας!**

**(Ευριπίδης, Κύκλωψ, στ. <665-709>,
μτφρ. Κ. Τοπούζης, εκδ.
Επικαιρότητα, Αθήνα 1993)**

**► ► Να συγκρίνετε το απόσπασμα
του δράματος αυτού με τις αντίστοι-
χες σκηνές της «Κυκλώπειας»
επισημαίνοντας ομοιότητες και
διαφορές.**

Γ'. ΘΕΜΑΤΑ ΓΙΑ ΣΥΖΗΤΗΣΗ – ΕΡΓΑΣΙΕΣ

1. Ο Οδυσσέας βγαίνει νικητής από τη σπηλιά του Κύκλωπα αλλά και θλιμμένος από την απώλεια των έξι συντρόφων του. Θριαμβολογεί λοιπόν με διάθεση εκδικητική, που παρουσιάζει κλιμάκωση.

►► Προσδιορίστε την αυξανόμενη αυτή εκδικητική θριαμβολογία του με βάση τους τρεις λόγους που απευθύνει στον Πολύφημο: α. 529-534, β. 560-563, γ. 582-584.

2. Λάβετε υπόψη σας ότι:

- α. ο επικός ήρωας, όταν νικά τον αντίπαλο, καυχιέται γι' αυτό·
- β. στην Οδύσσεια όποιος τιμωρείται έχει φταίξει. Και απαντήστε στο εξής:

Με ποιες προσθήκες ο ποιητής προσάρμοσε το απλό παραμύθι του Κύκλωπα στο επικό και ηθικό πλαίσιο της Οδύσσειας;

3. Πώς μπορεί να δικαιολογηθεί η υβριστική συμπεριφορά του Οδυσσέα α. από άποψη ψυχολογική (είχε λόγο να φερθεί έτσι;) και β. από άποψη δομική (ήταν αναγκαία μια τέτοια συμπεριφορά για να δικαιολογήσει τα βάσανα του Οδυσσέα, και το σχέδιο επομένως του ποιήματος;).

4. Ποιο μέρος της κατάρας του Πολύφημου επέλεξε ο Δίας ως τιμωρία του Οδυσσέα και γιατί;

5. Ζωγραφίστε μια εικόνα αυτής της Ενότητας.

Δ΄. ΑΝΑΚΕΦΑΛΑΙΩΣΗ

► ► Συμπληρώστε τα κενά της παραγράφου, αφού θυμηθείτε ότι:
Υβριστής γίνεται ο άνθρωπος που υπερβαίνει τα όριά του προσβάλλοντας/αδικώντας θεούς ή/και ανθρώπους.
Η υπέρβαση αυτή/η ύβρη προκαλεί την οργή των θεών/τη νέμεση, και ακολουθεί η τιμωρία/ η τίση.
Ο Οδυσσέας έγινε υβριστής όταν

.....

.....

.....

και ο Δίας έδειξε τη δυσαρέσκειά του όταν

.....

.....

.....

και όρισε ως τιμωρία του ήρωα

.....

.....

.....

.....

6. Κεφαλή του ολύμπιου Δία
σε νόμισμα της Μακεδονίας
(4ος αι. πΧ).

16η ΕΝΟΤΗΤΑ: κ, λ (περίληψη) – λ 99–249/<90–224> (ανάλυση)

ΚΥΡΙΑ ΘΕΜΑΤΑ:

- Οι περιπέτειες του Οδυσσέα στο νησί του Αιόλου, στη χώρα των Λαιστρυγόνων, στο παλάτι της Κίρκης και στον Άδη
- Συνάντηση του Οδυσσέα με τον μάντη Τειρεσία και τη μητέρα του

Α.1. Περιληπτική αναδιήγηση της ραψωδίας κ: Ἀλκίνου Ἀπόλογοι: Τὰ περὶ Αἴολον, Λαιστρυγόνας καὶ Κίρκην

Επόμενος σταθμός μας ήταν η Αιολία, το πλωτό νησί του Αιόλου, του θεού των ανέμων, που μας φιλοξένησε έναν μήνα.

**Κατά την αναχώρηση, ο θεός μου
δώρισε έναν ασκό, όπου είχε κλεί-
σει όλους τους ενάντιους ανέμους,
και έπειτα από ταξίδι εννέα ημερών
αντικρίσαμε την πατρίδα. Με συνε-
πήρε τότε ύπνος γλυκός και
οι σύντροφοι, νομίζοντας ότι
ο ασκός έκρυβε θησαυρό, τον άνοι-
ξαν· αμέσως ξεχύθηκαν οι άνεμοι
και ξέσπασε τρικυμία που μας
γύρισε πάλι στον Αίολο· εκείνος
όμως με έδιωξε ως θεομίσητο.¹**

**Έπειτα από έξι μέρες φτάσαμε
στη χώρα των Λαιστρυγόνων,
γιγάντων ανθρωποφάγων, που
πετροβολώντας κατέστρεψαν
αύτανδρα* τα έντεκα καράβια μου.
Σώθηκε μόνο το δικό μου, που,
προνοώντας, το είχα δέσει έξω από
το λιμάνι.**

**Με μόνο πια αυτό το καράβι φτά-
σαμε στην Αία, όπου κατοικούσε**

η μάγισσα θεά Κίρκη. Χώρισα τότε τους συντρόφους σε δύο ομάδες (από είκοσι δύο άντρες καθεμιά)² με επικεφαλής στη μία εμένα και στην άλλη τον Ευρύλοχο· η δεύτερη ομάδα κληρώθηκε να πάει για εξερεύνηση.

Όταν έφτασαν στο παλάτι της Κίρκης, εκείνη τους πρόσφερε μαγικό κυκεώνα,³ για να ξεχάσουν την πατρίδα, και με το μαγικό ραβδί της τους μεταμόρφωσε σε χοίρους. Μόνο ο Ευρύλοχος έμεινε απέξω και μου έφερε την τρομερή είδηση.

Έσπευσα τότε αμέσως εκεί, παρά την αποτροπή του Ευρύλοχου, κατά τη διαδρομή όμως ο Ερμής με εφοδίασε με μαγικό αντιβότανο και συμβουλές για την αντιμετώπιση της μάγισσας. Έτσι, όχι μόνο δεν κατάφερε να με μεταμορφώσει, αλλά την ανάγκασα

να ξαναδώσει στους συντρόφους την ανθρώπινη μορφή και να προσκαλέσει και τους άλλους στο παλάτι της, όπου φιλοξενηθήκαμε έναν χρόνο. Θυμηθήκαμε τότε τον νόστο – οι σύντροφοι πρώτοι – και η Κίρκη δεν έφερε αντίρρηση· ράγισε όμως η καρδιά μου, όταν μου είπε ότι είναι ανάγκη να κατεβώ πρώτα στον Άδη, για να μου δείξει ο νεκρός πια μάντης Τειρεσίας τον δρόμο του νόστου· αναθάρρησα, ωστόσο, με τις πληροφορίες και τις οδηγίες που μου έδωσε για το ταξίδι.⁴ Κατά την αναχώρηση, ο σύντροφος Ελπήνορας –«μήτε [...] πολύ γενναίος, μήτε [...] τόσο γνωστικός» – ζαλισμένος από το πολύ κρασί, έπεσε από το δώμα και σκοτώθηκε, πάνω δε στη βιασύνη μας τον αφήσαμε άταφο.

-
- 1. Ο Αἴολος κατάλαβε ότι τον Οδυσσέα τον κατέτρεχε κατάρα θεϊκή.**
[Από το Αἴολος > αιολική (ενέργεια): η δύναμη των ανέμων ως πηγή ενέργειας.]
 - 2. Οι αριθμοί αυτοί μας αφήνουν να υπολογίσουμε τον αριθμό των ανδρών του καραβιού του Οδυσσέα.**
 - 3. κυκεώνας:** μείγμα αποτελούμενο συνήθως από κρασί, τριμμένο τυρί και κριθάλευρο· ήταν ένας δυναμωτικός χυλός. Η Κίρκη τού πρόσθεσε μέλι και μαγικά βότανα. (Η λέξη κυκεώνας χρησιμοποιείται και σήμερα μεταφορικά, με τις εξής έννοιες: πλήθος από ανοργάνωτα στοιχεία/ανακατωσούρα, σύγχυση.)
 - 4. Η Κίρκη και η Καλυψώ έπαιξαν ανασταλτικό* ρόλο στον νόστο του Οδυσσέα, τελικά όμως και οι δύο τον βοήθησαν.**

1. Ο Αίολος δίνει
στον Οδυσσέα τον ασκό
με τους ανέμους.
Πίνακας του Αλόρι,
16ος αι. (Μυθολογία Larousse)

2. Οι Λαιστρυγόνες
πετροβολούν
τα πλοία του Οδυσ-
σέα. Ρωμαϊκή τοιχο-
γραφία του 1ου αι.
π.Χ. {Ρώμη, Βατικανό)

Α.2. Περιληπτική αναδιήγηση της ραψωδίας

λ: Ἀλκίνου Ἀπόλογοι: Νέκυια⁵
(Ο Οδυσσέας διηγείται
την περιπέτεια του στον Ἄδη)

**Ακολουθώντας τις οδηγίες
της Κίρκης, φτάσαμε στον Ωκεανό⁶
και προχωρώντας στο ρεύμα του**

συναντήσαμε τον βράχο όπου δυο ποτάμια «σμίγοντας μεταξύ τους» χύνονται στον Αχέροντα, τον ποταμό του Άδη. Στο χάσμα αυτό χωθήκαμε και βγήκαμε στην είσοδο του Κάτω Κόσμου. Πρόσφερα εκεί χοές* στους νεκρούς και θυσίασα πρόβατα στον άρχοντα του Άδη, τον Πλούτωνα. Γύρω από τα σφάγια μαζεύτηκε πλήθος νεκρών, που γύρευαν να πιουν αίμα, για να θυμηθούν τον Επάνω Κόσμο και να μιλήσουν.

Πρώτη είδα την ψυχή του άταφου Ελπήνορα, που μου ζήτησε να κάψω⁷ το σώμα του και να του υψώσω τύμβο με καρφωμένο επάνω το κουπί του, για να μην ξεχαστεί από τους ανθρώπους.

Εμφανίστηκε έπειτα ο μάντης Τειρεσίας και μου προφήτεψε όσα μπορεί να μας συμβούν στο νησί του Ήλιου, αλλά και στην Ιθάκη, και τι πρέπει να κάνω μετά τον νόστο μου.

Τρίτη μίλησε η μητέρα μου, η Αντίκλεια: μου έδωσε πληροφορίες για τη γυναίκα μου, τον γιο και τον πατέρα μου, καθώς και για την αιτία του θανάτου της. Θέλησα να την αγκαλιάσω, αλλά η ψυχή της, μια άσαρκη σκιά, πέταξε μέσα απ' τα χέρια μου. Είδα μετά ένα πλήθος γυναικών, συζύγων και θυγατέρων διάσημων ηρώων· έπινε καθεμιά τους αίμα και «εξιστορούσε το γένος της». Πρέπει όμως να σταματήσω· ώρα να κοιμηθούμε.

Οι Φαίακες άκουγαν τον Οδυσσέα βουβοί, σαν μαγεμένοι, και του ζήτησαν να συνεχίσει την εξιστόρηση.

Είδα λοιπόν τον Αγαμέμνονα, συνέχισε, που κλαίγοντας μού διηγήθηκε τα καθήκαστα της άγριας δολοφονίας του. Παραπονέθηκε για την απιστία της Κλυταιμνήστρας και με καλοτύχισε για τη συνετή γυναίκα μου, την Πηνελόπη. Με συμβούλεψε, ωστόσο, να είμαι προσεχτικός και να μην εμπιστεύομαι τις γυναίκες.

Με πλησίασε, έπειτα, ο Αχιλλέας και είχα μια ενδιαφέρουσα συζήτηση μαζί του.

Ο Αίαντας μόνο, οργισμένος ακόμη για τη νίκη μου κατά την κρίση των όπλων του νεκρού Αχιλλέα,⁸ κρατούσε απόσταση. Εγώ

προσπάθησα να συμφιλιωθώ μαζί του, εκείνος όμως με προσπέρασε αμίλητος.

Είδα και άλλους γνωστούς ήρωες και τελευταίο τον Ηρακλή, που μου μίλησε για τον άθλο του να κατεβεί κι αυτός στον Άδη ζωντανός, για να φέρει επάνω τον σκύλο Κέρβερο. Στο μεταξύ, τα πλήθη των νεκρών θορυβούσαν κι εμείς, φοβισμένοι, επιστρέψαμε αμέσως στο καράβι και πήραμε τον δρόμο για τον Επάνω Κόσμο.

5. Νέκυια (< νέκυς= νεκρός) ονομαζόταν η μαγική τελετή κατά την οποία οι άνθρωποι καλούσαν τους νεκρούς και ζητούσαν από αυτούς πληροφορίες για το μέλλον τους. Γίνεται έτσι φανερό γιατί η ραψωδία λ ονομάστηκε «Νέκυια».

6. Ωκεανός: Ο μεγάλος ποταμός που, όπως πίστευαν, περιέβρεχε τη Γη (βλ. την εικ. 4). Από τη μια πλευρά του ανέτελλαν η Αυγή και ο Ήλιος (ανάμεσα από ψάρια, όπως δείχνει η 1η εικόνα της σελ. 71 στον τρίτο τόμο και η 4η της σελ.39 στον πέμπτο τόμο) και στην άλλη έδυαν.

7. να κάψω το σώμα του κτλ:

Ο Ελπήνορας ζητεί από τον Οδυσσέα ταφικές τιμές για να εξασφαλίσει (κι αυτός) υστεροφημία.

Η καύση του νεκρού όμως κατά τη Γεωμετρική εποχή θεωρούνταν και αναγκαία για την είσοδο του νεκρού στον Άδη, αποτελεί ωστόσο αναχρονισμό*, γιατί κατά τη Μυκηναϊκή εποχή τούς νεκρούς τούς ενταφίαζαν.

8. κατά την κρίση των όπλων του Αχιλλέα: Τα όπλα του Αχιλλέα

ορίστηκε να δοθούν σε όποιον είχε προσφέρει περισσότερα στον πόλεμο· τα διεκδίκησαν ο Αϊάντας ο Τελαμώνιος, ο γενναιότερος μετά τον Αχιλλέα ήρωας, κι ο πολυμήχανος Οδυσσέας· τα κέρδισε ο τελευταίος με τη βοήθεια και της Αθηνάς, που επηρέασε την απόφαση των κριτών, ο δε Αϊάντας, πικραμένος, οδηγήθηκε στην αυτοκτονία και δεν συγχώρεσε τον Οδυσσέα ούτε στον Άδη. Ας σημειωθεί ότι ο αδερφός του Αϊάντα, ο Τεύκρος, δεν έγινε δεκτός στην πατρίδα τους, τη Σαλαμίνα, επειδή δεν πήρε εκδίκηση γι' αυτόν. Ζήτησε τότε χρησμό από τον Απόλλωνα και ο θεός τον έστειλε στην Κύπρο, όπου ίδρυσε «μιαν άλλη Σαλαμίνα».

3. Η Κίρκη ανακατεύει
τον κυκεώνα. Αγγειογρα-
φία του 5ου αι. π.Χ.
(Αθήνα, Εθνικό Αρχαιο-
λογικό Μουσείο)

ΥΠΕΡΒΟΡΕΙΟΙ
ΚΙΜΜΕΡΙΟΙ

4. Η Γη όπως την αντιλαμβάνονταν
οι άνθρωποι κατά την ομηρική εποχή
(8ος αι. π.Χ.).

Οι ομηρικοί άνθρωποι θεωρούσαν
τη Γη σαν έναν επίπεδο σχεδόν δί-
σκο περιβαλλόμενο από τον Ωκεανό.
Πάνω από τη Γη υψωνόταν ο ουρα-
νός σαν μια αναποδογυρισμένη

κούπα. Κάτω από τη Γη βρισκόταν ο Άδης. Η μυθική αυτή εικόνα παράσταινε ένα σύμπαν με τρία επίπεδα: το **ουράνιο** (χώρο των ολύμπιων θεών), το **επίγειο** (χώρο των θνητών) και το **υπόγειο** (χώρο των νεκρών και των θεών του Άδης). Ήταν ένας κόσμος με ορόφους και οι θνητοί δεν μπορούσαν να περάσουν από τον έναν στον άλλο, παρά μόνο σε ειδικές συνθήκες. Ας σημειωθεί, ακόμη, ότι οι ομηρικοί άνθρωποι ήταν εξοικειωμένοι κυρίως με τον ελλαδικό και τον μικρασιατικό χώρο και τα κοντινά τους νησιά.

5 . Πολεμικό πλοίο
από κύλινδρο
του 6ου αι. π.Χ. (Βιέννη,
Μουσείο Ιστορίας της Τέχνης)

6. Ο Οδυσσέας ακούει
τον μάντη, που διακρίνε-
ται κάτω αριστερά.
Αγγειογραφία του 400 π.Χ.
(Παρίσι, Εθνική
Βιβλιοθήκη)

Α΄.3. ΚΕΙΜΕΝΟ

Συνάντηση του Οδυσσέα με τον μάντη

»Κι ήλθε και του Θηβαίου
Τειρεσία η ψυχή· κρατούσε

100 το χρυσό του σκήπτρο,
αμέσως μ' αναγνώρισε [... και αφού
ήπιε αίμα]

110 [...] έτσι μου μίλησε ο τέλειος
μάντης:

“Τον νόστο σου γυρεύεις,
γλυκόν σαν μέλι, Οδυσσέα
περίφημε.

Όμως κάποιος θεός θα σου σταθεί
στον δρόμο σου φραγμός, γιατί
δεν το πιστεύω πως θα ξεχάσει
ο Κοσμοσείστης εκείνη την οργή
που άναψε μέσα του, όταν
χολώθηκε μαζί σου, που τύφλωσες
115 τον ίδιο του τον γιο.

Παρ’ όλα αυτά, έστω με βάσανα και
πάθη, μπορεί και να νοστήσετε,
φτάνει να συγκρατήσεις τις ορμές
σου, εσύ κι οι σύντροφοί σου,
όταν θ’ αράξεις κάποτε με το καράβι
σου γερό
στης Θρινακίας το νησί,
γλιτώνοντας από το μπλάβο
πέλαγο.

120 θα βρείτε εκεί βόδια να
βόσκουν θηλυκά, πρόβατα
μαλλιαρά –

στον Ήλιο ανήκουν, που τα πάντα
βλέπει από ψηλά, τα πάντα ακούει.
Ανίσως και δεν τα πειράξεις,
στον νόστο σου προσηλωμένος
μπορεί, έστω με βάσανα και πάθη,
να φτάσετε και στην Ιθάκη·
αν όμως τα πειράξεις, τότε
προβλέπω όλεθρο,

125 για το καράβι σου και
τους συντρόφους· αλλά
κι εσύ, που ίσως γλιτώσεις,
λέω πως αργά κι άσχημα θα
γυρίσεις πίσω, θα χάσεις όλους
τους συντρόφους,
θα ταξιδέψεις σε καράβι ξένο· όμως
κι εκεί, στο σπίτι σου, σε
περιμένουν
άλλες συμφορές, μνηστήρες
αλαζόνες, που μαδούν το βιος σου,
που θέλουν την ισόθεη γυναίκα σου
δική τους,

130 τάζοντας δώρα για τη νύφη –

και μολαταύτα, γυρίζοντας, θα
εκδικηθείς την αδικία αυτή.
Όταν ωστόσο τους μνηστήρες,
στο παλάτι,
με τον χαλκό που κόβει τους
σκοτώσεις, είτε με δόλο ή και
φανερά,
τότε πιάσε στο χέρι σου κουπί καλά
αρμοσμένο

135 και κίνησε, ώσπου να
φτάσεις σ' ανθρώπους που δεν
είδαν θάλασσα,
που αλατισμένο δεν τρων
το φαγητό τους·
δεν ξέρουν καν τα πλοία, βαμμένα
κόκκινα στα μάγουλά τους,
ή τα καλά κουπιά, που γίνονται
φτερά των καραβιών.

Και θα σου πω κι άλλο σημάδι
πεντακάθαρο – μην το ξεχάσεις·
140 όταν στον δρόμο σου βρεθεί
οδοιπόρος

να πει πως λιχνιστήρι φέρνεις
στον όμορφο ώμο σου,
τότε κι εσύ μπήξε στο χώμα
το καλάρμοστο κουπί,
και πρόσφερε θυσίες καλές
στον μέγα Ποσειδών⁹ [...].

145 Ύστερα γύρνα στην πατρίδα
σου, εκεί θυσίασε
μιαν εκατόμβη στους αθάνατους
θεούς που τον πλατύ ουρανό
κατέχουν [...].

148 Ο θάνατος σου λέω θα σε
βρει απόμακρα απ' τη θάλασσα,

149-50 ήσυχος και γλυκός [...] / σε
βαθιά, μεστά γεράματα· και γύρω
σου λαοί,

151-52 όλοι θα ζουν ευτυχισμένοι.
Αυτός ο λόγος μου, / αλάνθαστος κι
αληθινός.” [...]

Συνομιλία του Οδυσσέα με τη μητέρα του

166

Αυτά μου μήνυσε η ψυχή
του μάντη Τειρεσία, και πίσω
κίνησε

για το παλάτι του Άδη, αφού
τα θέσφατα¹⁰ προφήτεψε.
Όσο για μένα, ακίνητος στεκόμουν.

Οπότε η μάνα μου
πλησίασε, ήπιε το μαύρο αίμα, κι
αμέσως με αναγνώρισε,

170

ολοφυρόμενη¹¹ πήρε να μου
μιλά και πέταξαν τα λόγια της σαν
τα πουλιά:

“Γιε μου, πώς ήλθες ζωντανός
σ’ αυτό το ζοφερό σκοτάδι;

τέκνον έμόν, πώς ήλθες υπό
ζόφον ήερόεντα / ζωός έών;
<155-6>/171

Δύσκολο όσοι ζουν να δουν
τον κόσμο μας, και πώς!
Μεγάλοι μας χωρίζουν ποταμοί,
φριχτά νερά,
ο ίδιος ο Ωκεανός, που ένας πεζός
δεν το μπορεί
175 να τον περάσει, εκτός κι αν
έχει πλοίο ακαταμάχητο.
Ή μήπως έρχεσαι στον κάτω κόσμο
από την Τροία,
χρόνια ολόκληρα παραδαρμένος,
με το καράβι σου
και τους συντρόφους; ίσως δεν
πήγες στην Ιθάκη καν·
δεν είδες τη γυναίκα σου
στο αρχοντικό σου;”

7. Ο Οδυσσέας
στην είσοδο του Αδη.
Αγγειογραφία του 440
περίπου π.Χ. (Βοστώνη,
Μουσείο Καλών Τεχνών)

180

Ρωτούσε εκείνη, κι εγώ

της αποκρίθηκα:

“Μάνα, το χρέος μ’ έφερε κάτω
στον Άδη,

μητέρα έμή, χρειώ με κατήγαγεν εἰς
Ἄϊδαο <164>/181

χρησμό γυρεύοντας απ’
του Θηβαίου Τειρεσία την ψυχή.
Όχι, ακόμη δεν ακούμπησα
των Αχαιών τη χώρα, μήτε και
πάτησα
το χώμα της πατρίδας· χρόνια
πολλά

185

παραδαρμένος,

τη συμφορά μου βυθισμένος ζω [...].

188

Άλλο γυρεύω τώρα να μου

πεις, μην κρύψεις την αλήθεια·
ποια μοίρα τάχα να σε δάμασε
αμείλικτου θανάτου;

190 αρρώστια που δεν έχει
τελειωμό; η Άρτεμη, που ξέρει
πυκνά τα βέλη της
να ρίχνει, σε βρήκε και σε
σκότωσε;¹²

Πες μου ακόμη και για τον πατέρα
μου, τον γιο μου που
εγκατέλειψα·

**εἶπὲ δὲ μοι πατὴρς τε καὶ υἱὸς, ὃν
κατέλειπον <174>/192**

τη βασιλεία μου κρατούν ακόμη
εκείνοι; ή μήπως κιόλας έπεσε
σε ξένα χέρια, που λεν πως πια δεν
θα γυρίσω πίσω.

195 Πες και για τη γυναίκα που
παντρεύτηκα, μίλησε για
το φρόνημα
και τη βουλή της· στέκει στο πλάι
του γιου της, φύλακας σταθερός

των αγαθών μου; ή μήπως
την πήρε κιόλας άλλος στο κρεβάτι
του,
από τους Αχαιοούς ο πιο καλός κι
ωραίος;”

Αυτά τη ρώτησα, κι ευθύς μου
απάντησε η σεβαστή μου μάνα:

200 “Ήσυχασε, εκείνη μένει εκεί,
και κάνει υπομονή,
στο σπίτι σου κλεισμένη· στη θλίψη
202-3 σβήνουν, χάνονται οι μέρες
όλες κι όλες της οι νύχτες, / πνίγεται
στο κλάμα.

Για τη βασιλική τιμή σου· όχι,
κανείς ακόμη δεν την άρπαξε·
205 ήσυχος ο Τηλέμαχος ορίζει
τα μετόχια¹³ και στα τραπέζια
παίρνει

άρτιο το μερτικό του, όπως
ταιριάζει σ’ όποιον το δίκιο κρίνει
και μοιράζει [...].

208

Όσο για τον πατέρα σου,
αυτός αδιάκοπα μένει έξω
στα χωράφια· [...]

216

Κείτεται εκεί περίλυπος,
το πένθος μέσα του
μέρα τη μέρα μεγαλώνει, ποθώντας
τον δικό σου νόστο,
και τον βαραίνουν τα γεράματα.¹⁴
Έτσι κι εμένα χάθηκε η ζωή μου,
έτσι με βρήκε ο θάνατος.

220

Όχι, μες στο παλάτι δεν με
πέτυχε η θεά
που, σημαδεύοντας καλά, βρίσκει
παντού τον στόχο της·
δεν πήγα απ' τα πυκνά δικά της
βέλη, μήτε κι έπεσε πάνω μου
αρρώστια μισητή, αυτή που
μαραζώνει το κορμί του ανθρώπου
και βγάζει την ψυχή του.

225

Μόνο ο πόθος μου για σένα,
το ξύπνιο σου μυαλό, λαμπρέ
Οδυσσέα,

226-7

για την ευγενική σου
καλοσύνη – αυτά μου στέρησαν /
τη γλύκα της ζωής.”

Τόσα μου είπε, όμως κι εγώ,

μέσα μου ταραγμένος,
θέλησα τον ίσκιο της ν’ αγκαλιάσω,
της πεθαμένης μάνας μου·

230

όρμησα τρεις φορές,
ποθώντας να τη σφίξω επάνω μου,
και τρεις φορές μέσα απ’ τα χέρια,
σαν τη σκιά, σαν όνειρο,
μου πέταξε. Κάθε φορά και πιο
πολύ έσφαζε ο πόνος την καρδιά
μου,

ώσπου της μίλησα φωνάζοντας, με
λόγια που πετούσαν σαν πουλιά:
“Μάνα μου, πώς δεν στέκεις να
σε πιάσω, που σε λαχταρώ;

235

Έλα, κι εδώ στον Άδη,
δένοντας χέρια να
σφιχταγκαλιαστούμε
οι δυο μας, παρηγοριά να βρούμε
στον φριχτό μας θρήνο. [...]"

239

Έτσι της μίλησα, κι
η σεβαστή μου μάνα τότε
μου αποκρίθηκε:

240

“Αλίμονο, παιδί μου δύσμοιρο
όσο κανείς
άλλος στον κόσμο [...].

242

Αυτή είναι η μοίρα
των βροτών, όταν κάποιος
πεθαίνει:
δεν συγκρατούνε πια τα νεύρα του
τις σάρκες και τα κόκαλά του·
όλα τους τα δαμάζει το μένος
της πυράς

245

που λαμπαδιάζει, αφού
η ζωή του φύγει κι αφήσει τα λευκά
του οστά—

μόνο η ψυχή πάει, πέταξε, σαν
όνειρο, και φτερουγίζει.
Ωστόσο είναι πια καιρός το φως να
επιθυμήσεις,
και μην αργείς· μάθε κι αυτά, όλα
που βλέπεις γύρω σου,
για να μπορείς να τα ιστορήσεις
κάποτε στη γυναίκα σου.”

9 (στ. 134–44) τότε [...] Ποσειδῶνα:
Οι εντολές που δίνει εδώ ο μάντης
στον Οδυσσέα αποβλέπουν
στην εξιλέωση* του Ποσειδῶνα με
τη διάδοση της λατρείας του και σε
μη θαλασσινούς, ώστε να συμφι-
λιωθεί οριστικά ο ήρωας μαζί του.

10 (στ. 167) τα θέσφατα προφήτε-
ψε: προφήτεψε τα λόγια/τις από-
φάσεις των θεών.

11 (στ. 170) ολοφυρόμενη: κλαίγο-
ντας γοερά/οδυρόμενη.

12 (στ. 190–1) η Ἄρτεμη [...] σε σκότωσε;: Στην Ἄρτεμη αποδίδονται οι ξαφνικοί θάνατοι των γυναικών, ενώ στον αδερφό της, τον Απόλλωνα, οι ξαφνικοί θάνατοι των αντρών.

13 (στ. 205) ορίζει τα μετόχια: είναι αφέντης στα κτήματα· η λέξη μετόχι έχει σήμερα την εξής σημασία: κτήμα μοναστηριού έξω από την περιοχή του.

14 (στ. 200–18) “Ἡσύχασε, [...] γεράματα: Οι πληροφορίες που δίνει εδώ η Αντίκλεια στον γιο της, σε συνάρτηση με την προφητεία του Τειρεσία (στ.128–34), τον προετοιμάζουν για την αντιμετώπιση της κατάστασης που θα βρει στο σπίτι του.

8. Θλιμμένη γυναίκα.
Πίνακας του Π. Πικάσσο
(1904-5).

9. Ο Λαέρτης
στο αγρόκτημα.
(Πηγή: Ομήρου
Οδύσσεια 3)

10. Αντίκλεια και Οδυσσέας.
(Πηγή: Ομήρου
Οδύσσεια 3)

11. Ο Αγαμέμνωνας.
Λεπτομέρεια
αγγειογραφίας
του 5ου αι. π.Χ. (Βιέννη,
Μουσείο Ιστορίας της Τέχνης)

Β΄. ΠΑΡΑΛΛΗΛΑ ΚΕΙΜΕΝΑ

1. Αποσπάσματα στα οποία εφαρμόζεται η τεχνική των "άστοχων ερωτημάτων"

α. Από τη συνομιλία του Οδυσσέα με τον Αγαμέμνονα (λ 448-61/<397-410>):

**“Αιρείδη τιμημένε, ω
Αγαμέμνονα, [...] ποια μοίρα να σε δάμασε, ποιος
ανελέητος θάνατος;
Μήπως σε τσάκισε ο Ποσειδώνας
στα καράβια σου,
σ’ άρπαξε θύελλα φριχτή,
μ’ ανέμους φοβερούς;
μήπως σε χάλασαν εχθροί επάνω
στη στεριά,
που γύρεψες να κόψεις βόδια,
ή όμορφο κοπάδι γιδοπρόβατα;**

ή πολεμώντας για μια πόλη
τειχισμένη; ή για γυναίκες;”
Έτσι του μίλησα, κι εκείνος μου
αποκρίθηκε με το όνομά μου:
“Βλαστάρι του Διός, γιε του Λαέρτη,
πολυμήχανε Οδυσσέα,
όχι, μήτε ο Ποσειδώνας
στα καράβια μου με τσάκισε,
με θύελλα φριχτή, μ’ ανέμους
φοβερούς,
μήτε κι εχθροί με χάλασαν κάπου
σε μια στεριά·
ο Αίγισθος συντέλεσε τη μοίρα
του θανάτου μου,
αυτός με σκότωσε, μαζί κι η δολερή
γυναίκα μου· [...]”

**β. Από ένα δημοτικό τραγούδι
της ξενιτιάς:**

– Γιατί δακρύζεις, λυγερή, και
βαριαναστενάζεις;

Μήνα πεινάς, μήνα διψάς, μην έχεις
κακή μάνα;
– Μήτε πεινώ, μήτε διψώ, μήτε έχω
κακή μάνα·
ξένε μου, κι αν εδάκρυσα κι αν
βαριαναστενάζω,
τον άντρα έχω στην ξενιτιά και
λείπει δέκα χρόνους.

(Ν. Πολίτης, Εκλογαί από
τα τραγούδια του ελληνικού λαού,
αρ. 84, στ. 11–5)

► ► Να διακρίνετε την τεχνική
των «άστοχων ερωτημάτων»
στα πιο πάνω αποσπάσματα και να
προσδιορίσετε τη λειτουργία της,
αφού διαβάσετε τα παρακάτω
σχόλια:

Στις ερωτήσεις του Οδυσσέα για
την αιτία του θανάτου της μητέρας
του (189–191) και στις δικές της
απαντήσεις (220–227) εφαρμόζεται

η τεχνική των «άστοχων ερωτημάτων». Δηλαδή, εκείνος που ρωτά κάνει διάφορες λογικές μεν υποθέσεις για την αιτία ενός γεγονότος, καμία όμως δεν στοχεύει σωστά· έτσι, εκείνος που απαντά απορρίπτει μία μία τις «άστοχες» ερωτήσεις, για να δώσει στο τέλος με έμφαση τη σωστή απάντηση· σ' αυτό ακριβώς αποβλέπει αυτή η τεχνική, που αποτελεί τυπικό θέμα της επικής ποίησης αλλά και των δημοτικών μας τραγουδιών.

2. [Ο μύθος του Αϊ-Λια]

Ο Αϊ-Λιας, επειδή έπαθε πολλά στη θάλασσα και πολλές φορές εκόντεψε να πνιγεί, εβαρέθη τα ταξίδια και αποφάσισε να πάει σε μέρος που να μην ξέρουν τι είναι θάλασσα και τι είναι καράβια. Βάνει

το λοιπόν στον ώμο το κουπί του και βγαίνει στη στεριά, και όποιον απαντούσε τον ρωτούσε τι είναι αυτό που βαστάει. Όσο του έλεγαν «κουπί», τραβούσε ψηλότερα, ώσπου έφτασε στην κορυφή του βουνού. Ρωτά τους ανθρώπους που ήβρε εκεί τι είναι, και του λεν «ξύλο». Κατάλαβε λοιπόν πως αυτοί δεν είχαν ιδεί ποτέ τους κουπί, και έμεινε μαζί τους εκεί ψηλά.

(Ε. Κακριδή, *Η διδασκαλία των ομηρικών επών*, ΟΕΔΒ, Αθήνα 1988, σ. 240)

► ► Να συγκρίνετε τους στίχους λ 134–147 με την παραπάνω λαϊκή παράδοση για τον Αϊ-Λια και να εντοπίσετε τα κοινά τους σημεία. Ακόμη: σκεφτείτε τι επιχειρεί να εξηγήσει η παράδοση αυτή.

3. Δημοτικά τραγούδια του Κάτω Κόσμου

α. [Στον Κάτω Κόσμο]

κόρη της μάνας δε μιλεί, μηδέ
στην κόρη η μάνα,
μηδέ τα τέκνα στους γονιούς, μηδέ
οι γονιοί στα τέκνα,
κι ο βασιλιάς ακόμα εκεί με όλους
μας είναι ίδια.
Εκεί τα σπίτια είν' σκοτεινά,
οι τοίχοι αραχνιασμένοι,
εκεί μεγάλοι και μικροί είναι
ανακατεμένοι.

(Ι. Θ. Κακριδής, *Ομηρικά Θέματα*,
Αθήνα 1954, σ. 96)

β. Κάτου στα Τάρταρα της γης
τα κρυοπαγωμένα
μοιρολογούν οι λυγερές και κλαίν'
τα παλικάρια.

γ. Και τι παράπρον' έχομ' μεις εις
τον Απάνω Κόσμο,
που με τον ήλιο βλέπομε και με
το φως δειπνούμε;
Στον Άδ' αέρας δε φυσά και ήλιος
δεν προβαίνει·
όλα πικρά είν' στην Κάτω Γη, γιατί
δεν ξημερώνει,
γιατί δεν κράζει πετεινός, δεν
κελαηδεί τ' αηδόνι.

(Αναστασιάδης, ό.π., σσ. 176–177)

► ► Ποιες ομοιότητες παρουσιάζει
η εικόνα του ομηρικού Άδη με
την εικόνα που φαίνεται στα παρα-
πάνω δημοτικά τραγούδια
του Κάτω Κόσμου (μοιρολόγια) –
και σε κείμενα άλλων εθνών, αν
υπάρχει δυνατότητα;

Γ΄. ΘΕΜΑΤΑ ΓΙΑ ΣΥΖΗΤΗΣΗ - ΕΡΓΑΣΙΕΣ

- 1. Η Καλυψώ (ε 227–228, σελ. 16 του τρίτου τόμου) και η κατάρα του Κύκλωπα (ι 588–595, σελ. 80-81) προϊδέασαν τον Οδυσσέα σχετικά με τον νόστο του. Ποια νέα στοιχεία τού δίνει τώρα ο μάντης Τειρεσίας; (λ 111–131)**
- 2. Πώς μπορεί να δικαιολογηθεί η αβεβαιότητα της προφητείας του μάντη για τον νόστο του Οδυσσέα και των συντρόφων του; (λ 116–125)**
- 3. Πώς εκδηλώνεται η αμοιβαία αγάπη του Οδυσσέα και της μητέρας του και τι σας εντυπωσιάζει περισσότερο στη συνάντησή τους; (168–249)**
- 4. Παίρνοντας αφορμή από τον μέχρι θανάτου καημό**

της Αντίκλειας για τον ξενιτεμένο γιο της (λ 225–6) και από την εναγώνια προσμονή του Λαέρτη για τον νόστο του Οδυσσέα (λ 208–218), συζητήστε το θέμα της αγάπης και της έγνοιας των γονιών για τα παιδιά τους, που δεν αλλάζει με τα χρόνια.

Δ΄. ΑΝΑΚΕΦΑΛΑΙΩΣΗ

Ο Τειρεσίας ενημερώνει τον Οδυσσέα σχετικά με τους μνηστήρες (127–133), ενώ η μητέρα του, η Αντίκλεια, του δίνει πληροφορίες για την Πηνελόπη, τον Τηλέμαχο, τον Λαέρτη, καθώς και για τη βασιλική εξουσία που είχε πριν φύγει για την Τροία (199–218).

► ► Πώς αλληλοσυμπληρώνονται οι πληροφορίες αυτές και πώς εξυπηρετούν τον Οδυσσέα για την αντιμετώπιση της κατάστασης που θα βρει στο σπίτι του;

12. Νέος άντρας που νοείται νεκρός. Αγγειογραφία του 440 π.Χ. (Αθήνα, Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο)

13. Ο Οδυσσέας στην είσοδο του Άδη· προσφέρει χοές στους νεκρούς και θυσία προβάτων στον Πλούτωνα. Ρωμαϊκή τοιχογραφία του 1ου αι. π.Χ. (Ρώμη, Αποστολική Βιβλιοθήκη του Βατικανού)

17η ΕΝΟΤΗΤΑ: λ 376-433, 522-604

ΚΥΡΙΑ ΘΕΜΑΤΑ

- Η αφήγηση της αφήγησης του Οδυσσέα στους Φαίακες
- Συνομιλία του Οδυσσέα με τον Αχιλλέα

α. Η αφήγηση της αφήγησης του Οδυσσέα λ 376-433 / <333-384>

1. Ραψωδός.
Η ανάγνωσις
του Ομήρου. Πίνακας
του Θεόφιλου (1926).

Τον λόγο πήρε η Αρήτη

376 Ἐπαψε εκείνος να μιλά, κι
οι άλλοι όλοι έμειναν βουβοί
κι αμίλητοι, σαν μαγεμένοι κάτω
απ' τον ίσκιο της μεγάλης
αίθουσας.

ὥς ἔφαθ', οἱ δ' ἄρα πάντες ἀκὴν
ἐγένοντο σιωπῇ <333>/376-7

Ὡσπου η Αρήτη, λευκή κι ωραία,
έσπασε τη σιωπή μιλώντας:
«Φαίακες, πώς σας φαίνεται
ο ξένος άντρας,

380 στην ομορφιά,
στο ανάστημα, στο ισόρροπο
μυαλό;

Είναι δικός μου ξένος, όμως κι
εσείς, έχει ο καθένας μέρος
στην τιμή της πόλης· γι' αυτό
προτείνω, μη βιαστείτε,

μην τον αφήσετε να φύγει, μη
λυπηθείτε τα μεγάλα δώρα,
τώρα στην ώρα της ανάγκης του·
έτσι κι αλλιώς κρύβουν τα σπίτια
σας

385 πολλά αγαθά, με των θεών
τη χάρη.»[...]

Συνομιλία του Αλκίνοου με τον Οδυσσέα

391 Αμέσως πήρε ο Αλκίνοος
τον λόγο λέγοντας:
«Ό,τι ακούσατε θα γίνει· όσο
τουλάχιστον θα 'μαι ζωντανός
και βασιλιάς στους Φαίακες, που
έχουν χαρά τους το κουπί.

Ας κάνει όμως λίγη υπομονή
ο ξένος, μόλο που τόσο επιθυμεί

395 τον νόστο του· ας μείνει ως
αύριο, ώστε κι εγώ

να αποτελειώσω την υπόθεση
των δώρων· [...].»

399

Του ανταποκρίθηκε
ο Οδυσσέας πανέξυπνος:

400

«Αλκίνοε βασιλιά, που
διαπρέπεις σ' όλον τον λαό σου,
ακόμη κι αν θα λέγατε να μείνω εδώ
ώσπου να κλείσει χρόνος,
να μου ετοιμάσετε τον γυρισμό, να
μου χαρίσετε δώρα λαμπρά,
μετά χαράς θα το δεχόμουν·
το κέρδος θα 'ταν μεγαλύτερο,
να φτάσω στη γλυκιά πατρίδα με
γεμάτα χέρια·»

405

θα με τιμούσαν τότε
παρισσότερο, θα μ' αγαπούσαν πιο
πολύ,
όλοι που θα με δουν να επιστρέφω
στην Ιθάκη.»

Πήρε ο Αλκίνοος ξανά τον λόγο,
με φώναξε με το όνομά μου:

«Ω Οδυσσέα, μ' όλα όσα βλέπουμε
μπροστά μας,
κανείς δεν θα μπορούσε να σε
πάρει για απατεώνα ή ψεύτη,
410 όπως πολλοί που βόσκουν
πάνω σ' αυτή τη μαύρη γη [...].
413 Εσένα ωστόσο και τα λόγια
σου έχουν μορφή και το μυαλό σου
λάμπει·
ξέρεις την τέχνη να ιστορείς, σαν
αιδός με ἄρτια γνώση,
415-6 και των Αργείων
τα βάσανα και τα δικά σου
/ πᾶθη τα λυπητερά.

μῦθον δ' ὥς ὅτ' αἰδός
ἐπισταμένως κατέλεξας, / πάντων
Ἀργείων σέο τ' αὐτοῦ κήδεα λυγρὰ
<368-9> / 414-5

Μα τώρα πες μου κάτι ακόμη,
εξήγησε με κάθε ακρίβεια,

ανίσως είδες εκεί κάτω κάποιους
απ' τους ισόθεους εταίρους,
όσοι στην Τροία βρέθηκαν μαζί σου
κι όσους τους βρήκε ο θάνατος.

420 Η νύχτα αυτή είναι μεγάλη,
ατελείωτη· δεν έφτασε η ώρα
ακόμη να κοιμηθούμε στο παλάτι.
[...]

425 Του ανταπάντησε μιλώντας
ο Οδυσσέας πολυμήχανος:
«Αλκίνοε βασιλιά, που διαπρέπεις
σ' όλον τον λαό σου,
έχουν την ώρα τους κι οι διηγήσεις
που μακραίνουν, έχει
την ώρα του κι ο ύπνος. Αν όμως
φλέγεις κι άλλο ν' ακούσεις,
δεν είμαι εγώ που θα το αρνιόμουν·
μπορώ κι άλλες πικρότερες

430 να σου ομολογήσω ιστορίες,
τα πένθη των εταίρων μου που
χάθηκαν

μετά· ενώ στην Τροία ξέφυγαν
την ταραχή της μάχης
και τους στεναγμούς,
επήγαν του χαμού στον δρόμο
της επιστροφής –
433 κι όλα για χάρη μιας ολέθριας
γυναίκας.

2. Ο ποιητής. Λεπτομέρεια
από πίνακα του Ν. Εγγονό-
πουλου.

3. Ο Αχιλλέας.
Αγγειογραφία
του 450 περίπου π.Χ.
(Ρώμη, Βατικανό)

**β. Συνομιλία του Οδυσσέα με
τον Αχιλλέα
λ 522-604 / <467-540>**

522 »Και τότε ήλθε του Αχιλλέα
η ψυχή, γιου του Πηλέα, [...]

527 ολοφυρόμενη φώναξε
το όνομά μου, κι όπως μου μίλησε,
τα λόγια του πετούσαν σαν πουλιά:

“Βλαστάρι του Διός, γιε
του Λαέρτη, πολυμήχανε Οδυσσέα,

530 άφοβε, ποιο άλλο έργο
φοβερότερο θα βάλει ακόμη ο νους
σου;

Που τόλμησες να κατεβείς
στον Άδη, όπου νεκροί μονάχα
κατοικούν, δίχως τον νου τους πια,
είδωλα και σκιές
βροτών που έχουν πεθάνει.”

Έτσι μου μίλησε, κι εγώ
αποκρίθηκα, με το όνομά του:

535

“Ω Αχιλλέα, του Πηλέα γιε,
ο πρώτος κι ο καλύτερος
των Αχαιών,
ήλθα γυρεύοντας τον Τειρεσία,
μήπως μου δώσει
κάποια συμβουλή, το πώς θα
φτάσω στην τραχιάν Ιθάκη.
Γιατί δεν ζύγωσα ακόμη στη δική
μας γη, δεν πάτησα
το χώμα της πατρίδας· με δέρνει
πάντα το κακό. Εσένα όμως,

540

Αχιλλέα, κρίνω πως δεν
υπάρχει άλλος σου ευτυχέστερος,
ούτε από όσους
έζησαν στο παρελθόν, μήτε από
εκείνους που θα 'ρθουν στο μέλλον.
Αφού, και ενόσω ζούσες, όλοι μας
σε τιμούσαμε σαν να 'σουν θεός,
οι Αργείοι, αλλά κι εδώ που
βρίσκεσαι με τους νεκρούς,
μένει μεγάλη η δύναμή σου· γι'
αυτό, Αχιλλέα, μη θλίβεσαι

545

και μην πικραίνεσαι πολύ
στον θάνατό σου.”

Σ’ αυτά τα λόγια μου εκείνος
αμέσως ανταπάντησε μιλώντας:
“Μη θες να με παρηγορήσεις για
τον θάνατό μου, Οδυσσέα γενναίε·
θα προτιμούσα πάνω στη γη να
ζούσα, κι ας ξενοδούλευα σε
κάποιον,
άκληρο¹ πια που να μην έχει και
μεγάλο βιος,
550 παρὰ να είμαι ο άρχοντας
στον κάτω κόσμο των νεκρών.

βουλοίμην κ’ ἐπάρουρος ἑὼν
θητευέμεν ἄλλῳ, / ἀνδρὶ παρ’
ἀκλήρῳ, ὃ μὴ βίοτος πολὺς εἴη, /
ἢ πᾶσιν νεκύεσσι καταφθιμένοισιν
ἀνάσσειν
<489-91> / 548-50

Όμως αυτά ας τα αφήσουμε, και
πες μου κάτι για τον ακριβό μου
γιο·

**μπήκε στον πόλεμο, πρώτος
στους πρώτους; μήπως όχι;
Μίλα μου όμως και για τον ευγενικό
Πηλέα, αν κάτι ξέρεις κι έμαθες·
κρατεί ακόμη την τιμή στους τόσους
Μυρμιδόνες;²**

555 ἢ μήπως ατιμάζεται στη Φθία
καὶ τὴν Ἑλλάδα,³
καθὼς τὰ γηρατεῖά τον τσάκισαν καὶ
τοῦ ἔκοψαν χέρια καὶ πόδια;
Γιατί δεν εἶμαι ἐγὼ κοντά να του
παρασταθῶ, αφοῦ δεν βλέπω
πια τὸ φῶς τοῦ ἡλίου· τέτοιος καὶ
ὅπως κάποτε, στῆς Τροίας
τον κάμπε,
σκότωνα σωρηδὸν γενναίους
πολεμιστές, να σώσω
τοὺς Ἀργεῖους. [...]"

564

Στο ερώτημά του εγώ

αποκρίθηκα μιλώντας:

565

“Λυπάμαι, που δεν ξέρω να

σου πω κάτι για τον πατέρα σου,

τον ανεπίληπτο⁴ Πηλέα· αλλά για
το παιδί, τον ακριβό σου

Νεοπτόλεμο,

θα ακούσεις απ’ το στόμα μου,

όπως το ζήτησες, ακέραη
την αλήθεια.

Μόνος μου, σε καράβι ισόρροπο

και κοίλο,

τον έφερα απ’ τη Σκύρο⁵

στους άλλους Αχαιοούς, εκεί

570

που ωραία αρματωμένοι

πολεμούσαν.

Κάθε φορά λοιπόν που

αποφασίζαμε γύρω απ’ της Τροίας
το κάστρο,

πάντοτε εκείνος έπαιρνε τον λόγο
πρώτος κι η γνώμη του δεν
αστοχούσε –
μόνο ο ισόθεος Νέστωρ κι εγώ,
νομίζω, υπερτερούσαμε.
Αλλά και στο πεδίο της μάχης, όταν
οι Αχαιοί τους Τρώες πολεμούσαμε,
575 ποτέ δεν ξέμεινε μέσα
στο πλήθος, στον σωρό
των άλλων·
έτρεχε κι έβγαινε πολύ μπροστά,
η ορμή του δεν υποχωρούσε
σε κανένα, και σκότωνε πολλούς
στην άγρια μάχη. [...]
584 Αλλά κι όταν αργότερα
χωθήκαμε σ' εκείνο το άλογο,
585 που το 'χτισε ο Επειός,
οι πιο γενναίοι Αργείοι, κι έπεσε
πάνω μου
όλη η ευθύνη, τότε θα ανοίξει
η κλειστή παγίδα μας, τότε θα
κλείσει,

τότε λοιπόν οι άλλοι, των Δαναών
οι αρχηγοί κι οι σύμβουλοι,
δεν μπόρεσαν να κρύψουν
το δάκρυ και τον τρόπο, που
τους παρέλυε τα γόνατα.
Εξόν εκείνος, που ούτε μια φορά,
ποτέ, τα μάτια μου δεν είδαν
590 να χλωμιάζει η ωραία του
όψη ή να σκουπίζει κάποιο δάκρυ
στα μάγουλά του· αμέτρητες φορές
παρακαλούσε
έξω να πεταχτεί επιτέλους από
το άλογο, να πιάσει τη λαβή
του ξίφους του, το χάλκινο βαρύ του
δόρυ, γιατί άναβε τον νου του
ο πόθος,
το πώς τους Τρώες θα βλάψει.

595 Αλλά και τότε πια που
πήραμε την πόλη του Πριάμου,
το ψηλό της κάστρο,
αυτός, αφού μοιράστηκε λεία και
έπαθλο λαμπρό, αμέσως

στο καράβι ανέβηκε, απείραχτος·
μήτε ποτέ τον βρήκε
χάλκινη αιχμή, μήτε κι από κοντά
λαβώθηκε – πράγματα
που συχνά συμβαίνουν την ώρα
του πολέμου, όταν, δίχως καμιά
διάκριση,

600 μαίνεται ο Άρης.”

Ακούγοντας τον λόγο μου, πήρε
να απομακρύνεται του Αιακίδη⁶
η ψυχή,
που δεν τον έφτανε άλλοτε κανείς
στο τρέξιμο,
ανοίγοντας μεγάλο βήμα, προς
το ασφοδελό⁷ λιβάδι –

604 με μια χαρά περήφανη, μ’
όσα του ιστόρησα για το λαμπρό
του παλικάρι.

4. Ο Οδυσσέας παραδίνει
τα όπλα του Αχιλλέα
στον Νεοπτόλεμο.
Αγγειογραφία του 490 π.Χ.
(Βιέννη, Kunsthistorisches
Museum)

5. Ο Νεοπτόλεμος
στη μάχη.
Λεπτομέρεια αγγειο-
γραφίας του 510 πΧ - διασκευή.
(Βασιλεία, Μουσείο Αρχαιοτήτων)

1 (στ. 548-9) κι ας ξενοδούλευα σε
κάποιον, / άκληρο: Άκληρος λεγό-
ταν όποιος δεν είχε κλήρο, μερίδιο
γης που δινόταν με κλήρωση ή
κληρονομούνταν (πρβλ. την κλήρω-
ση στην εποχή μας των εργατικών
κατοικιών στους δικαιούχους)·

άκληρος λέγεται και όποιος δεν έχει παιδιά να τον κληρονομήσουν.

2 (στ. 554) Μυρμιδόνες ονομαζόταν ο λαός τον οποίο κυβερνούσε ο Πηλέας αλλά και ο στρατός του Αχιλλέα στην Τροία.

3 (στ. 555) στη Φθία και την Ελλάδα: Φθία ονομαζόταν η περιοχή που διέσχιζε ο Σπερχειός ποταμός αλλά και η πόλη, η πρωτεύουσα των Μυρμιδόνων· μαζί με την Ελλάδα, που τότε ήταν πόλη (και περιοχή) της Θεσσαλίας, αποτελούσαν το κράτος του Πηλέα.

4 (στ. 566) τον ανεπίληπτο Πηλέα: τον άψογο Πηλέα.

5 (στ. 566-9) τον ακριβό σου Νεοπτό-λεμο [...] τον έφερα απ' τη Σκύρο: Η θεά Θέτιδα – που γνώριζε ότι ήταν της μοίρας του γιου της να σκοτωθεί στον πόλεμο–, για να εμποδίσει τη μετάβασή του

στην Τροία, τον έντυσε γυναίκα και τον έκρυψε στη Σκύρο ανάμεσα στις κόρες του βασιλιά Λυκομήδη. Με μία από αυτές, τη Δηιδάμεια, ο Αχιλλέας απόκτησε γιο, τον Πύρρο, που επονομαζόταν Νεοπτόλεμος (επειδή ο πατέρας του άρχισε να πολεμά νέος – πρβλ. Τηλέμαχος, επειδή ο πατέρας του πολεμούσε μακριά). Οι Αχαιοί βέβαια ανακάλυψαν την κρυψώνα του Αχιλλέα και τον πήραν μαζί τους στην Τροία, όπου δοξάστηκε πολεμώντας και σκοτώθηκε. Δέκα χρόνια αργότερα, μετά τον θάνατο του, ο Οδυσσέας έφερε τον Νεοπτόλεμο στην Τροία γιατί, σύμφωνα με μια προφητεία, δεν θα κυριευόταν η πόλη χωρίς έναν απόγονο του Αιακού (βλ. το επόμενο σχόλιο), που είχε βοηθήσει στην κατασκευή

των τειχών της. Αν τώρα απορεί κανείς για τις διακρίσεις ενός δεκάχρονου παιδιού στις συνελεύσεις και στον πόλεμο, ας λάβει υπόψη του ότι οι μυθικοί ήρωες δεν έχουν ηλικία.

6 (στ. 601) του Αιακίδη η ψυχή:
Ο Αχιλλέας λέγεται και Αιακίδης, επειδή ήταν εγγονός του Αιακού, πατέρα του Πηλέα.

7 (στ. 603) το ασφοδελό λιβάδι:
Λιβάδι γεμάτο ασφόδελους· οι ασφόδελοι είναι ένα είδος αγριοκρέμμυδων (βλ. την εικόνα 7), που σήμερα λέγονται ασφοδέλια ή σφερδούκλια. Έτσι φαντάζονταν τον Άδη, χωρίς να λαμβάνουν υπόψη ότι φυτά στο σκοτάδι δεν αναπτύσσονται – είναι όμως φυσικό να υπάρχουν αντιφάσεις σε συλλήψεις φανταστικές.

6. «Φοβού τούς Δαναούς...!»
(Πηγή: Στα χνάρια
του Ομήρου)

7. Ασφόδελοι

Β΄. ΠΑΡΑΛΛΗΛΑ ΚΕΙΜΕΝΑ

- α.** «και με τα χίλια βάσανα πάλι
η ζωή γλυκιά είναι» (δημοτικός
στίχος)·
- β.** «γλυκιά η ζωή και ο θάνατος
μαυρίλα» (από τον «Λάμπρο»
του Δ. Σολωμού)·
- γ.** «δεν το 'λπιζα να 'ν' η ζωή μέγα
καλό και πρώτο» (από
τον «Πόρφυρα» του Δ. Σολωμού).

►► Συσχετίστε τους παραπάνω στίχους με την άποψη που εκφράζει ο Αχιλλέας για τη ζωή στους στ. 548-550:

«θα προτιμούσα πάνω στη γη να
ζούσα, κι ας ξενοδούλευα σε
κάποιον,
άκληρο πια που να μην έχει και
μεγάλο βιος,
παρά να είμαι ο άρχοντας
στον κάτω κόσμο των νεκρών.»

Γ'. ΘΕΜΑΤΑ ΓΙΑ ΣΥΖΗΤΗΣΗ - ΕΡΓΑΣΙΕΣ

1. Ο Οδυσσέας διέκοψε την αφήγηση προφασιζόμενος ότι είναι ώρα για ύπνο. Ποιοι φαίνεται να είναι οι πραγματικοί λόγοι αυτής της διακοπής;

- 2.** Πώς αντέδρασαν οι Φαίακες στην αφήγηση του Οδυσσέα; (πρβλ. την 1η εικόνα). Και σε ποιον τελικά ανήκουν οι έπαινοι του Αλκίνοου;
- 3.** α. Να συγκρίνετε τον έπαινο του Αλκίνοου για τον αφηγητή Οδυσσέα (λ 408-416) με τον έπαινο του Οδυσσέα για τον αοιδό Δημόδοκο (θ 588-592) και να διακρίνετε ομοιότητες και διαφορές.
- β. Ποιο είδος αφηγητή φαίνεται να εγκαινιάζει ο Οδυσσέας; (δείτε και το 4ο θέμα της Εισαγωγής του βιβλίου σας, σελ. 27 του πρώτου τεύχους).
- 4.** Ο Αχιλλέας αντιλαμβάνεται διαφορετικά την αξία της ζωής για τον εαυτό του, που βρίσκεται στον Άδη, και διαφορετικά για

τον πατέρα και τον γιο του, που ζουν πάνω στη γη. Να προσδιορίσετε αυτή τη διαφορά και να την κρίνετε.

- 5.** Για ποιες διακρίσεις του Νεοπτόλεμου χάρηκε ο Αχιλλέας; (βλ. τους στ. 572-600). Οι σημερινοί γονείς για ποιες διακρίσεις των παιδιών τους χαίρονται;

Δ΄. ΑΝΑΚΕΦΑΛΑΙΩΣΗ

►► Σ' όλη τη ραψωδία λ, τη «Νέκυια, παρουσιάζονται πολλά πρόσωπα, που σχετίζονται με διάφορα θέματα. Να αντιστοιχίσετε τα πρόσωπα με τα θέματα βάζοντας στα κουτάκια τον αριθμό του ονόματος (συμβουλευτείτε και την περίληψη της ραψωδίας λ):

1. Ελπήνορας
2. Τειρεσίας
3. Αντίκλεια
4. Φαίακες
5. Αγαμέμνονας
6. Αχιλλέας
7. Αίαντας
8. Ηρακλής

- ☐ πληροφορίες για την οικογένεια του Οδυσσέα και για την κατάσταση των νεκρών
- ☐ κατηγορίες για την Κλυταιμνήστρα–έπαινοι για την Πηνελόπη
- ☐ επιτάφιος τιμές
- ☐ προφητείες και εντολές στον Οδυσσέα

- ☐ αμίλητος και πικραμένος για την κρίση των όπλων του Αχιλλέα
- ☐ Κέρβερος
- ☐ έπαινος για τον αφηγητή Οδυσσέα και προσφορά δώρων
- ☐ δούλος πάνω στη Γη παρά βασιλιάς στον Άδη

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ ΤΟΥ 4ου ΤΟΜΟΥ

13η Ενότητα (θ 550–688/<454–571>, ι 1–41/<1–38)	7
14η Ενότητα (ι 42 κ.ε.: περίληψη – ι 240-512: ανάλυση)	35
15η Ενότητα (ι 513-630)	72
16η Ενότητα (κ, λ: περίληψη – λ 99-249: ανάλυση)	98
17η Ενότητα (λ 376-433, 522-604)	138

Με απόφαση της Ελληνικής Κυβέρνησης τα διδακτικά βιβλία του Δημοτικού, του Γυμνασίου και του Λυκείου τυπώνονται από τον Οργανισμό Εκδόσεως Διδακτικών Βιβλίων και διανέμονται δωρεάν στα Δημόσια Σχολεία. Τα βιβλία μπορεί να διατίθενται προς πώληση, όταν φέρουν βιβλιόσημο προς απόδειξη της γνησιότητάς τους. Κάθε αντίτυπο που διατίθεται προς πώληση και δε φέρει βιβλιόσημο, θεωρείται κλεψίτυπο και ο παραβάτης διώκεται σύμφωνα με τις διατάξεις του άρθρου 7, του Νόμου 1129 της 15/21 Μαρτίου 1946 (ΦΕΚ 1946, 108, Α').

***Απαγορεύεται η αναπαραγωγή
οποιουδήποτε τμήματος αυτού του
βιβλίου, που καλύπτεται από δικαιώματα
(copyright), ή η χρήση του σε
οποιαδήποτε μορφή, χωρίς τη γραπτή
άδεια του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου.***

